

ΠΩΣ ΕΜΦΑΝΙΖΕΤΑΙ ΣΗΜΕΡΟΝ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ (*)

Τοῦ κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΚΑΣΙΜΑΤΗ
Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Α.Β.Σ., πρώην Ὑπουργοῦ

Ἔτυχε, Κυρίαί καί Κύριοι, νά ἰδῆτε ποτέ φωτογραφίαν ἢ ταινίαν πού νά ἀναπαριστᾷ τήν γέννησιν τοῦ δελφινιοῦ ; Εἶναι μία ἐκτάκτως ἐνδιαφέρουσα ἱστορία. Τό δελφίσι εἶναι, ὅπως ξέρουμε ὅλοι, θηλαστικόν καί ἔχει ζεστό αἷμα. Δέν εἶναι ψάρι. Καί ζῆ μὲν στό νερό, μά ἔχει ἀνάγκη ἀναπνοῆς ἀπό τόν ἐλεύθερον ἀέρα. Διά τοῦτο τό βλέπουμε συχνά εἰς τήν ἐπιφάνειαν μέ ὅλα τὰ σκέρτσα καί τὰ πηδήματά του, ὅταν παρακολουθῆ ἡ προσπερνᾷ τὰ πλοῖα. Αἰσθάνεται, φαίνεται, τήν φωνήν τοῦ ζεστοῦ αἵματος. Καί πρὶν ἀκόμη γνωρίσῃ τήν Σοφία Λῶρεν . . . Ἐν τούτοις, ἡ πράξις τῆς γεννήσεως γίνεται ὑπό τήν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Καί εἶναι χαρακτηριστική ἡ μορφή πού παίρνει ἡ διαδικασία τῆς. Ἀπό τήν κοιλιὰ τῆς μητέρας βγαίνει πρῶτα ἡ οὐρά τοῦ μικροῦ δελφινιοῦ. Ἡ φύσις ἔχει προνοήσει. Ἄν ἐβγαίνε τό κεφάλι πρῶτο, θά ὑπῆρχε κίνδυνος νά πνιγῆ ἀπό ἀσφυξίαν τό νεογόνον, γιατί δέν θά μπορούσε νά ἀναπνεύσῃ. Τό κεφάλι βγαίνει τελευταῖο καί ἀμέσως ἡ μητέρα παίρνει τό παιδί τῆς μέ τό ράμφος τῆς καί, ὑποβαστάζοντάς το μέ τό ἀποκάτω πτερύγιον, τό ἀνεβάζει γρήγορα στήν ἐπιφάνειαν. Τότε ἀναπνέει τό νέο δελφίσι γιά πρώτη φορά. Ἡ σύνθεσις τοῦ ὑγροῦ στοιχείου μέ τήν ἀτμόσφαιραν θεμελιώνεται . . .

Ἐλπίζω νά μή νομίσετε ὅτι ἔκαμα λάθος στό χερσόγραφέ μου καί ὅτι σᾶς ὀμιλῶ περὶ ζωολογίας ἢ τοῦλάχιστον περὶ οἰκολογίας. Μολονότι τὰ φαινόμενα πού παρουσιάσθησαν εἰς τήν ἐξέλιξιν τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων, ὅπως καί τῶν λοιπῶν ἐκδηλώσεων, ἄλλωστε, τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἔχουν πολλές φορές τόσες σχέσεις μέ τήν ζωολογίαν ἢ μᾶλλον μέ τήν ψυχολογίαν τῶν ζῶων . . . Ὁ Ὀλλανδὸς Καθηγητῆς Buytendijk εἰς τήν μελέτην τοῦ Mensch und Tier δέν τονίζει ὅτι ἡ ἀναλογία τῆς διαγωγῆς τῶν ζῶων καί τῆς διαγωγῆς τῶν ἀνθρώπων εἶναι τόσον ἐντονη καί καθίσταται πολλάκις τόσον ἀνιγνατική, ὥστε νά προκαλῆ τήν ἐκπληξιν καί νά ὀδηγῆ εἰς ἀπέλπιδας ἐνίοτε προσπαθείας ἐρμηνείας ;

Περὶ τῆς Εὐρώπης ἢ μᾶλλον περὶ τῆς Ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης πρόκειται νά σᾶς ὀμιλήσω. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς ἐπῆγε ὁ νοῦς μου εἰς τήν διαδικασίαν τῆς

(*) Διάλεξις δοθεῖσα τήν 15ην Μαρτίου 1966 εἰς τήν αἴθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας Ἀθηνῶν, εἰς τήν σειράν διαλέξεων τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συνδέσμου Ἀθηνῶν.

γεννήσεως τοῦ δελφινιοῦ. Καί τοῦ ζητήματος τῆς Ἑνώσεως τῆς Εὐρώπης ἡ σημερινή ἐξέλιξις πείθει ὅτι, ἐνῶ ἡ φύσις ὀδηγεῖ τὰ ζῶα εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἀναγκῶν τους καὶ τὴν πρὸς αὐτὰς προσαρμογὴν τῶν ἐνστικτικῶν τους καὶ τῶν ἐκδηλώσεών τους, εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἰδίως εἰς τὸν πολιτισμένον ἄνθρωπον, ἡ σύνθεσις αὐτὴ εἶναι δυσκολώτερη. Εἶναι βέβαια τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἐξελίξεως πρὸς πληρέστερες κοινωνικὰς μορφάς. Ὁ Paul Valéry ἔλεγε ὅτι ὅσον περισσότερο εἶναι ἐξελιγμένη μία κοινωνία, τόσο περισσότερο ἐκδηλώνονται αἱ βαθεῖαι ἀντιθέσεις πού ὑπάρχουν εἰς κάθε μορφήν κοινωνικῆς ζωῆς. Καὶ δὲν εἶναι ὀλίγοι, εἶναι σχεδὸν ὅλοι οἱ στοχασταὶ καὶ τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ καὶ οἱ σύγχρονοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ διαφωτισμοῦ, πού σκέπτονται ὅτι αἱ διαφωνίαι καὶ αἱ ἀντιθέσεις θεμελιώνουν τὴν σύνθεσιν τῶν δύο ἰδανικῶν τῆς ζωῆς, τῆς τάξεως καὶ τῆς προόδου διὰ τῆς ἀναμίξεως τῶν μεθόδων πού ἐκάστοτε κυριαρχοῦν καὶ τοῦ συμβιβασμοῦ τῆς διαδικασίας τους πού καθιστᾷ καὶ τὰς μεθόδους *πραγματικὰ* ἰδανικά. Ἡ ἐλευθερία εἶναι εἰς τὸ βάθος μέθοδος διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου ὡς *βασικῆς ἀξίας* τοῦ πολιτισμοῦ μας. Συγκρουομένη μὲ τὴν ἀρνησίαν της, λόγῳ προβολῆς τῶν συγκεκροτημένων καταστάσεων καὶ τῶν ἐπενδεδυμένων συμφερόντων ἢ λόγῳ πρακτικῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἄλλου, πού εἶναι ἰσοδύναμος μὲ τὴν ἰδικὴν μας – πρᾶγμα πού δυσκόλως ἀντιλαμβάνομεθα – καθίσταται ἐνεργὸν ἰδανικὸν καὶ κατέρχεται εἰς τὴν ἀγορὰν μὲ τὴν αἴγλην τοῦ μύθου ἀκολουθοῦσα ποικίλας ἀτραπούς, τῶν ὁποίων βλέπομεν καθ' ἡμέραν, εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ὑψηλίου, ἀπὸ τῆς Συρίας μέχρι τῆς Γκάνα καὶ τῆς Ἰνδουησίας, τὰς ἐκδηλώσεις. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὰς ἄλλας μεθόδους ὀλοκληρώσεως τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἶναι ἡ δημοκρατία – αὐτὴ πιά εἶναι πού εἶναι! – ἡ ἰσότης, ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη κ.ο.κ. Εἶναι φυσικὸν αἱ ἰδέαι αὐταὶ νὰ δημιουργοῦν ἰδεολογικὸν περίβολον καὶ νὰ διαμορφώνουν πιστούς. Ὅταν ὁμοῦς καθίστανται «μῦθοι», ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν οὐσίαν των.

Τέτοιοι «μῦθος» φοβοῦμαι ὅτι ἔγινε καὶ ἡ ἔνωσις τῆς Εὐρώπης. Καὶ δι' αὐτὸ μοῦ ἐνθυμίζει τὴν γέννησιν τοῦ δελφινιοῦ. Τὸ δελφίνι χρειάζεται τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, γιὰ νὰ ἀναπνεύσῃ καὶ τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον, γιὰ νὰ τραφῇ. Ἔτσι καὶ ἡ Εὐρώπη χρειάζεται *καὶ* τὴν πολιτικὴν θεμελίωσιν *καὶ* τὴν οικονομικὴν ὑποβάθρωσιν τῆς ἐνώσεώς της. Ἀλλὰ ἐνῶ τὸ δελφίνι ἀπὸ ἐνστικτικῶν προσαρμόζεται εἰς τὴν ἀνάγκην, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τοῦ προχωρημένου ἀνθρώπου ζητεῖ τὴν προσαρμογὴν τῆς ἀνάγκης εἰς τὰς ἰδέας του. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ δράμα, τοῦ ὁποίου σήμερον θὰ ἀνασύρωμεν μίαν ἀπὸ τὰς πτυχάς.

Πολιτικὴ ἔνωσις καὶ οικονομικὴ συνεργασία

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού ὁ σημερινὸς ὀμιλητὴς ἔχει ἀσχοληθῆ μὲ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ θέματος. Τὸ ζῆ καὶ τὸ παρακολουθεῖ ἀπὸ τὸ 1949. Τότε, τὸ 1949, εἰς τὴν πρώτην, τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ὑπεστήριξε εἰς τὸ Στρασβούργον τὴν ἀνάγκην τῆς συνθέσεως ὡς θεμελίου τῆς νέας Εὐρώπης. Οἱ τρεῖς λόγοι του, πού ἐδημοσιεύθησαν ἀπὸ τότε (βλ. Les

bases essentielles de l'union de l'Europe, Ἀθήναι 1949 και L'état, la société et le droit, Paris 1965, σελ. 159 ἐπ.) είχαν ὡς τίτλους: Διὰ τὴν πολιτικὴν σύνθεσιν: Ὁμοσπονδία ἢ συνεργασία; (Fédéralisme ou Fonctionnalisme?). Διὰ τὴν οικονομικὴν σύνθεσιν: σοσιαλισμὸς ἢ ἀτομισμὸς; (Socialisme ou individualisme?). Διὰ τὴν μορφωτικὴν σύνθεσιν: ἰδεαλισμὸς ἢ ἐμπειρισμὸς (Idéalisme ou Empirisme?).

Ἦταν, εἶπα, ἡ ἡρωϊκὴ ἐποχὴ, δηλαδή ἡ ἐποχὴ πού εἶχε ἀπλουστεύσει τὰ πράγματα καὶ εἶχε εὐκόλον τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν. Ἡ ἐποχὴ πού εἶχε ἡ ἐνόμιζε ὅτι εἶχε λύσει τὸ μεγάλο ζήτημα, πού μολαταῦτα ἀνέκυψε πάλιν ὕστερα καὶ πού ἐπέδρασεν ὅσον τίποτε ἄλλο εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν. Τὸ ζήτημα τοῦ *τί προηγείται*, ἡ πολιτικὴ ἔνωσις ἢ ἡ οικονομικὴ συνεργασία; Καὶ ἐνομιζαμεν τότε ὅτι τὸ ζήτημα εἶχε λυθῆ ὄχι μὲ τὴν προτίμησιν πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην λύσιν—οἱ λόγοι μου τοῦ 1949 πού ἀναφέρονται καὶ εἰς τὰς τρεῖς πτυχὰς τῆς Εὐρωπαϊκῆς ζωῆς, δηλαδή ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς οικονομικῆς καὶ εἰς τὴν μορφωτικὴν, τὸ ἀποδεικνύουν—ἀλλὰ διότι ἐφαίνετο ὅτι τίποτε δὲν ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ εἰς τοὺς δύο ἄλλους τομεῖς, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ κάποια πολιτικὴ ἔνωσις. Εἰς τὰς 5 Σεπτεμβρίου 1949 ἡ Συνέλευσις ἐδέχθη νὰ περιλάβῃ εἰς τὴν διακήρυξίν της ὅτι «θεωρεῖ ὡς σκοπὸν καὶ ἀντικείμενόν της τὴν θέσπισιν μιᾶς πολιτικῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀρχῆς, *προικισμένης μὲ περιορισμένης μὲν ἀρμοδιότητος, ἀλλὰ μὲ πραγματικῆν ἐξουσίαν*».

Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ δίδουσα τὴν εἰκόνα τῆς κατευθύνσεως πού ἐπεκράτησε, περιελάμβανε ἐπὶ λέξει τὴν πρότασιν, τὴν ὁποῖαν ὑπέβαλαν ὀλίγοι ἀντιπρόσωποι καὶ τὴν ὁποῖαν συνέταξαν κατόπιν μακρῶν συζητήσεων καὶ, φυσικά, ὑπέγραψαν πρῶτοι, ὁ ἄγγλος Μακκέϋ, ὁ γάλλος Ἀντρέ Φιλίπ καὶ ὁ ἔχων τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ὀμιλῇ. Ἀντίδρασις μεγάλη δὲν *ὑπῆρξεν* ἴσως, ὅμως, τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ὀμιλῇ. Ἀντίδρασις μεγάλη δὲν *ὑπῆρξεν* ἴσως, ὅμως, τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ὀμιλῇ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ Εὐρώπη δὲν εἶχε συνέλθει ἀκόμη ὑπῆρξε *μόνον ἀνοχή*. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ Εὐρώπη δὲν εἶχε συνέλθει ἀκόμη ἀπὸ τὰ τραύματά της. Τὸ σχέδιον Μάρσαλ δὲν εἶχε ἀποδώσει εἰς τὸ ἀκέρατον. Ὁ φόβος τῆς Pax Sovietica, ἡ ὁποία ἠπειλεῖ ὅτι θὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν Pax Germanica, τὴν ὁποῖαν δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ ὁ Χίτλερ, συνέιχε τοὺς Εὐρωπαίους ἡγέτας καὶ ἡ ἀμερικανικὴ κυριαρχία δὲν τοὺς ἠνώχλει, ὅπως ἔπειτα. Τούναντίον ἔτρεμαν μὲ τὴν ιδέαν ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ χαθῆ. Κατὰ κάποιον τρόπον ἡ Εὐρώπη ἐσκέπτετο ὅπως οἱ ἄνθρωποι τῆς παροκμῆς τοῦ Καβάφη. Μόνον πού κάθε μερὶς εἶχε τοὺς ἰδικούς της βαρβάρους. Καὶ ἐλογαριάζε μὲ δέος τί θὰ γίνῃ χωρὶς αὐτοὺς ... Ἡ ἔνωσις τῆς Εὐρώπης ὑπῆρξε τότε ἡ μεγάλη ἐλπίς. Διὰ τοὺς ἡγέτας ἰδίως τῶν λαῶν, καὶ πρῶτος μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ Οὐίνιστων Τσῶρτσιλ, εὐρισκόμενος τότε εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Διὰ τοὺς ἡγέτας περισσότερον παρὰ διὰ τοὺς λαοὺς. Οἱ ὁποῖοι συναισθηματικὰ εἶχαν ἀρχίσει νὰ συγκινοῦνται. Καὶ ἡ συγκίνησις αὐτὴ ἔδιδε εἰς τὸ αἰτημα τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως, τῆς μιᾶς κάποιας πολιτικῆς ἐνώσεως, ἰδιαιτέραν βαρῦτητα. Εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου τὸ δίλημμα δὲν ὑπάρχει, ἡ πολιτικὴ ὄψις *προηγείται*, διότι ἔχει μορφήν καὶ δίδει τὴν ἐντύπωσιν δημιουργίας, εἰς τὴν ὁποῖαν συμμετέχει ἐνεργῶς.

Ὁ μόνος λαὸς ποῦ ἦτο διστακτικὸς τότε διὰ τὴν κίνησιν τῆς Ἑνώσεως τῆς Εὐρώπης, ἦτο ὁ ἰδικὸς μας. Τὸ βασικὸν αἴτιον τοῦ δισταγμοῦ ἦτο ἡ σκληρὰ πείρα τοῦ παρελθόντος. Καθημαγμένους ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας ποῦ ἔκαμε πάντοτε διὰ τὸ ἰδανικὸν τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἀγωνιζόμενος καὶ βοηθῶν τοὺς ἄλλους, οὐδέποτε εἶχε τὴν ὑστεροβουλίαν τοῦ ἀνταλλάγματος. Καὶ τὸ ἀντάλλαγμα δὲν ἤρχετο ποτέ, εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀμφιβάλῃ διὰ τὴν πίστιν του. Καὶ δὲν εὐρέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς του ἄνθρωποι, ποῦ νὰ τοῦ δώσουν ἓνα καινούργιον ἰδανικόν. Δὲν ἤμπόρεσαν οἱ ἡγέται, διότι ἦσαν καὶ αὐτοὶ ξεπερασμένοι καὶ καθυστερημένοι, νὰ τοῦ δώσουν τὴν πίστιν εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι δὲν ἐπίστευαν οὔτε οἱ ἴδιοι εἰς αὐτήν. Καὶ ἔτσι ὁ λαὸς μας, κύπτων ὑπὸ τὸ βάρος μακρᾶς πείρας, «πάντοτε εὐκολοπίστευτος καὶ πάντα προδομένος», ἀμφέβαλε. Αἱ ἐσωτερικαὶ του ἐριδες δὲν τὸν ὠδήγησαν εἰς τὴν πρόοδον. Τὸ δόγμα τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Μοντεσκιέ καὶ τοῦ Tocqueville δὲν ἐλειτούργησε σὲ μᾶς. Ὁ Μοντερλάν εἰς τὸ τελευταῖον του θεατρικὸν ἔργον ὁ «Ἐμφύλιος Πόλεμος», περιγράφων τὴν σύγκρουσιν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ τοῦ Πομπηίου, ἀποθεώνει τὸν ἐσωτερικὸν σπαραγμὸν ὡς στοιχείον ἐνεργείας. Εἰς τὴν χώραν μας ἐπεράσαμεν ἀπὸ πολλὰς φάσεις σπαραγμοῦ. Ἄλλοτε ἐμφυλίου, ἀλλὰ ἄλλοτε ξενοκινήτου. Πάντοτε, ὅμως, ὑπῆρξαν ὅλοι Πομπηῖοι. *Ἡττήθημεν ὅλοι.*

Ἡ πίστις μας εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπῆρξε *ἀναιμική*. Περισσότερον, τὴν ἰδίαν ἐποχὴν, ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν ἀσφάλειάν μας. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ 1952, ὅταν καταρωθῶσαμεν, μὲ χίλια βάσανα, νὰ γίνωμεν δεκτοὶ εἰς τὸ ΝΑΤΟ, ἠσθάνθημεν ἀνακούφισιν καὶ ἐχαιρετίσαμεν τὸ γεγονός, χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι *οὔτε τὸ ΝΑΤΟ μᾶς ἐπροστάτευε ἀρκετὰ* — καὶ τότε καὶ ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος, ὁ ὁποῖος ἄλλωστε δὲν ἐξέλιπε — διότι *δὲν περιλαμβάνει* εἰς τὸ καταστατικὸν του ρήτραν αὐτομάτου προστασίας κατὰ τῆς ἔξωθεν ἐπιβουλῆς, πολὺ ὀλιγώτερον κατὰ τῆς ἔσωθεν, ποῦ ἀποτελεῖ σήμερον, ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τοῦ «ἐμφυλίου πολέμου», τὴν κυριωτέραν μορφήν ἔξωθεν ἐπιθέσεως. Οἱ ἄλλοι λαοὶ ὑπῆρξαν βραδεῖς μὲν, ἀλλὰ περισσότερο ἐνεργοί. Ἡμεῖς μὲ πολλὰς, πάρα πολλὰς, προσπάθειάς καὶ πάντοτε ἐν συναρτήσει μὲ τὴν Τουρκίαν — χώραν ἀμφιβόλου εὐρωπαϊκότητος — ἐγίναμεν δεκτοὶ καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμη τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης. Γνωρίζω κάτι ἐπὶ τούτου, διότι εἶμαι ἀπὸ ἐκείνους ποῦ διεξήγαγον σκληροὺς ἀγῶνας, πρὸς τοὺς Σκανδιναvoὺς ἰδίως ἀλλὰ καὶ τοὺς ὅπισθεν αὐτῶν κρυπτομένους, ποῦ δὲν ἤθελαν νὰ μπλέξουν μὲ τὰς ἀνωμαλίας μας. Ὅλοι οἱ λαοὶ ἔχουν ἀνωμαλίας, ἡμεῖς ὅμως κατορθώνομεν νὰ τὰς διαφημίζωμεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν *πρὸς καθολικὴν μας διαπόμπευσιν*. Ἄς κλεισῶμεν τὴν ἔθνικὴν αὐτὴν παρένθεσιν καὶ ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς ἐξελίξεις.

Σιγά — σιγά, ἔτσι εἰς τὴν Ἑνωσιν τῆς Εὐρώπης ἐπίστευσαν μετὰ τὸν πόλεμον ὅλοι οἱ λαοί. Οἱ μὲν μεγάλοι μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ καταχωρῶντο δι' αὐτῆς ἡ εἰρήνη καὶ ἡ πρόοδος διὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας. Θὰ ἐξουδετερώνοντο δηλαδὴ ἢ θὰ ἐδαμάζοντο οἱ δύο κίνδυνοι ποῦ ἐναλλάσσονται εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὸν κόσμον, ὁ γερμανικὸς καὶ ὁ σοβιετικὸς. Οἱ δὲ μικροί, διότι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, θὰ ἐτερματίζετο διὰ τῆς δημιουργίας ἐνιαίου σχήμα-

τος ή έκμετάλλευσις των από τούς Ισχυρούς και ή θυσία των εις τὰ συμφέροντά των και κυρίως, διότι θά έδημιουργείτο πνεύμα άλληλεγγύης, τὸ ὁποῖον θά έβοήθει τούς πτωχοὺς λαοὺς εις τήν ανάπτυξιν τῆς οἰκονομίας των και τήν διάσπασιν τοῦ φράγματος τῆς οἰκονομικῆς, αλλά και τῆς πολιτικῆς και κοινωνικῆς ὑποαναπτύξεως, εις τήν ὁποίαν παραδέρνουν. Δυστυχῶς αἱ έλπίδες αὐταί με τὸ εὐρὺ ιδεαλιστικόν, αλλά συγχρόνως και πραγματιστικόν φάσμα πού τούς έδιδε ή κοινωνική συνείδησις, *δέν έδικαιώθησαν*. Ἡ Εὐρώπη έπανήλθε, μόλις παρήλθε ὁ κίνδυνος, εις τὰς παλαιάς της συνηθείας τῆς κυριαρχίας τῶν στενόκαρδων ἐπὶ μέρους ἔθνικῶν συμφερόντων και τῆς έκμεταλλεύσεως τῶν ἀδυνάτων ἀπὸ τούς Ισχυρούς. Τὸ κακὸν μάλιστα έπετάθη, διότι ή βαθμιαία δημιουργία τῶν κοινωνιῶν τῆς ἀφθονίας, εις τήν ὁποίαν συνετέλεσεν ή διευκολυνθεῖσα εις τήν πολεμικήν προσπάθειαν τεχνολογική πρόοδος, και ή προϊούσα κολλεκτιβοποίησις τοῦ καπιταλισμοῦ διηύρνε τὰς τάξεις πού κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὸ ματεριαλιστικὸν πλέγμα τῆς ζωῆς και παρῴσασε τήν αντίφασιν νὰ γίνουν *ιδεαλιστικώτεροι* αἱ κοινωναί πού στηρίζονται φιλοσοφικῶς εις τὸν μαρξισμόν, δηλαδή εις τὸν ιστορικὸν ὕλισμόν, ἀπὸ ἐκεῖνας πού θεωροῦν ὅτι ἔλκουν τήν καταγωγήν των ἀπὸ τήν δημοκρατίαν και τήν ἔλευθερίαν. Ἡ αντίφασις αὐτή εἶναι μία ἀπὸ τὰς αἰτίας τοῦ ἀδόξου ναυαγίου τῆς ἀρχικῆς προσπάθειας διὰ τήν Ἡνωμένην Ὀμόσπονδον Εὐρώπην.

Τὰ ιδανικά δμως ἐκδικοῦνται. Δέν ήμπορεῖ νὰ τὰ κάταστήσῃ τὸ κενόν, οὔτε ὁ «μῦθος», οὔτε ή στείρα έπιστροφή εις τὸ παρελθόν. Ὅπου ἔγινε ή έπιστροφή αὐτή, έπηκολούθησαν καταστροφαι. Ὁ Ἰορδάνης δέν έπιστρέφει πρὸς τὰ ὀπίσω. Κατέστη γρήγορα προφανές ὅτι εις τήν θέσιν τῆς πολιτικῆς ἐνότητος έπρεπε νὰ τοποθετηθῇ ἓνα *ὑποκατάστατον*. Καί ή ματεριαλιστική ψυχολογία τῆς Δύσεως έφεῦρε διὰ τὸν ρόλον αὐτὸν ἀρχικῶς μὲν τήν Κοινότητα Ἀνθρακος και Χάλυβος και τελικῶς τήν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα, τήν λεγομένην Κοινὴν Ἀγοράν. Ἔτσι έδίδετο *ἀντίθετος* ἀπὸ τήν δοθεῖσαν τὸ 1949 ἀπάντησις εις τὸ ἐρώτημα τί προηγείται, ή οἰκονομική ή ή πολιτική ἐνωσις. Ἀλλά και ή Κοινὴ Ἀγορά, παρὰ τὸ μειονέκτημα τῆς συμμετοχῆς εις αὐτήν μόνου ἐξ Κρατῶν ή μᾶλλον τριῶν αὐτοτελῶν οἰκονομικῶν και μιᾶς τετάρτης ἀποτελουμένης ἀπὸ τρεῖς στενωῶς ἀλληλοεξαρτωμένας χώρας, δέν κατόρθωσε νὰ προχωρήσῃ πέραν τῆς τελωνειακῆς ἐνώσεως. *Εἶναι περὶται αἱ μεγάλόστομοι μεγαλαυχίαι.* Ὅπως ἀνεγνώρισε και ὁ φίλος Καθηγητῆς André Philip εις τὸ Συνέδριον τῶν Καννῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κινήματος, ή Κοινὴ Ἀγορά δέν ἐπροχώρησε πέραν τῆς τελωνειακῆς Ἐνώσεως. Με τήν ὑπαρξιν δὲ παραλλήλων Ἐνώσεων, ὡς ή E.F.T.A. και ή COMECON, ή ἐξέλιξις της ἐδυσχεράνη.

Αἱ γαλλικαί ἐκλογαί

Εἰς τήν ὑπόθεσιν τῆς Εὐρώπης ἔδωσαν νέαν ὠθησιν αἱ γαλλικαί προεδρικαί ἐκλογαί. Διὰ πρώτην φοράν ή Εὐρώπη ὑπῆρξε ἀντικείμενον ἐκλογικῆς ἀγμάχης. Ἐπὶ τοῦ παρόντος και διὰ τελευταίαν. Διότι εις τὰς ἐπικειμένας ἀγλικὰς ἐκλογὰς κυριαρχεῖ ή προσπάθεια ἀποφυγῆς τοῦ θέματος, παρὰ τὰς

προβαλλομένης διακηρύξεις καλών διαθέσεων. Οί αντίπαλοι του Στρατηγού Ντέ Γκώλ τον κατηγορήσαν ότι είναι αντίθετος πρὸς τὴν Ἐνωσιν. Ὁ κ. Lecanuet, ὁ ὁποῖος ἐνεσάρκωσε τὴν ἀνταρσίαν κατὰ τοῦ Ντέ Γκώλ καὶ ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἔχασεν οὓτος τὸν πρῶτον γύρον, εἰς δύο θέματα ἐστήριξε τὴν πολεμικὴν του: Εἰς τὸν ἀντιαμερικανισμόν τοῦ Στρατηγού Ντέ Γκώλ καὶ εἰς τὸν ἀντιευρωπαϊσμόν του. Καὶ τοῦ ἀπέσπασε τὸ ποσοστὸν ἐκεῖνο ποῦ θεωρεῖ ἀναγκαῖον διὰ τὴν Γαλλίαν τὴν στενὴν συμμαχίαν μὲ τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, ἐκδηλουμένην πρακτικῶς διὰ τοῦ NATO, καὶ τὴν Ἐνωσιν τῆς Εὐρώπης ὡς συμπλήρωμα τῆς συμμαχίας αὐτῆς καὶ ὡς πολιτικὸν ἐπιστέγασμα ἐνὸς ἀμυντικοῦ συστήματος ἀποτροπῆς τοῦ κομμουνιστικοῦ κινδύνου. Ἡ σχέσις μετὰ τῶν δύο ἀντιλήψεων, τῆς Ἀτλαντικῆς καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς, εἶναι περὶ ἑρῶν. Κατὰ βάσιν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀντιφατικά, καταλήγουσαι μόνον, ἐνδεχομένως, *εἴτε εἰς ἀντίθεσιν εἴτε εἰς συμπλήρωσιν*.

Πράγματι, ἡ ὕπαρξις ἐνιαίας Ἠνωμένης Εὐρώπης θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν δημιουργίαν τρίτης δυνάμεως, ἐνὸς εἴδους κέντρου, μετὰ τῶν δύο συγχρόνων κολοσσῶν. Σπεύδω νὰ δηλώσω καὶ θὰ ἐξηγήσω παρακάτω διατί, ὅτι θεωρῶ ἀνεδαφικὴν τὴν ἄποψιν αὐτὴν. Ὑπῆρξε ὁμως ἐντόνως διαδεδομένη καὶ ὑπάρχει ἀκόμη. Ἡ, ἀντιθέτως, θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν διαμόρφωσιν σχέσεων συνεργασίας ἐπὶ ἴσοις, ὁμως, πλέον ὄροις μὲ τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν οἱ μὲν δημοκρατικοὶ θὰ ἐπεθύμουν τὴν συνεργασίαν, κάτι πλέον, τὴν συμμαχίαν μὲ τὴν Ἀμερικὴν, οἱ δὲ κομμουνισταὶ καὶ οἱ πρὸς αὐτοὺς συνοδοιποροῦντες τὴν διεύρυνσιν τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς τὰς λαϊκὰς δημοκρατίας καὶ τὴν συνεργασίαν μὲ τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν, ἀδιάφορον εἰς ποίαν μορφήν ὑποταγῆς θὰ κατέληγεν αὕτη. Τοῦτο σημαίνει διὰ τοὺς μὲν καὶ διὰ τοὺς δὲ ὁ ὅρος «ἀνεξαρτησία». Ἀνεξάρτητος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ εἶναι μὲ ἡμᾶς καὶ ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων μας. Ὅταν εἶναι ἐναντίον μας καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων, εἶναι *ξενόδουλος*. Καὶ ὅταν ἐξυπηρετῇ τὰ συμφέροντά του, ἐπιλέγων τὰς συμμαχίας του, ἀλλὰ διατηρῶν τὴν μαχητικότητά του εἰς τὸ πλαίσιον των, εἶναι *προδότης*. *Αὐτοὶ εἶναι οἱ σύγχρονοι μῦθοι*.

Αὐτοῦ τοῦ πλέγματος τῶν μύθων ὑπῆρξε θύμα ὁ Ντέ Γκώλ. Ὑπὸ τὴν κλαγγὴν τῶν συνημάτων, ποῦ ἐκάστοτε ἐξακοντίζει ὁ ἄνθρωπος ποῦ πολλές φορὲς ἐσαγήνευσε τοὺς Γάλλους, προθύμους, ἐν τούτοις, πάντοτε εἰς τὴν χειραφέτησιν ἀπὸ τοὺς μεγάλους τῶν ἀνδρας, ἠκολούθησε εἰς τὴν πράξιν τὴν μέσιν ὁδόν. Ἐφαίνετο ἀδιάλλακτος, ἐνῶ ἦτο ὁ *συμβιβαστής*. Διεξεδίκε ὁμως μὲ αὐταρχικότητα τὴν συμμετοχὴν ἢ καὶ τὴν ἀποκλειστικότητα, *τὸ μονοπώλιον δηλαδή, τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῆς τοῦ συμβιβασμοῦ*. Διότι καὶ ὁ ἀντιαμερικανισμὸς του, ὅσον καὶ ἂν ἤμπορῇ νὰ συνδεθῇ μὲ ψυχολογικὰ κατάλοιπα συμπιέσεων ποῦ ὑπέστη ἀπὸ τὸν Ροῦσβελτ, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ διεκδίκησις καλυτέρας, σχεδὸν ἰσοτίμου πρὸς τὴν Ἀμερικὴν, *ἢ τοῦλάχιστον πρὸς τὴν Ἀγγλίαν*, θέσεως τῆς Γαλλίας ἐντὸς τοῦ NATO. Καὶ ἡ ἀπότομος σύγκρουσις τῆς μὲ τὴν Κοινὴν Ἀγοράν, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὅλη ἡ Εὐρωπαϊκὴ του πολιτικὴ, δὲν εἶναι ἐπίσης τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ διεκδίκησις ἡγετικῆς θέσεως τῆς Γαλλίας ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἠνωμένης Εὐρώπης. Καὶ ὁ σκληρὸς

ἀποκλεισμός τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὴν Κοινὴν Ἀγορὰν, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1963, τί ἄλλο ἦτο παρὰ ἡ διεκδίκησις ἀπὸ τοὺς Παρισίους τῆς εὐθύνης μιᾶς ρήξεως, πού θά ἐπῆρχετο ἀναποτρέπτως μετὰ εἰκοσαήμερον εἰς τὰς Βρυξέλλας, διότι οἱ Ἄγγλοι δὲν ἦσαν τότε διατεθειμένοι νὰ ἀποδεχθοῦν ὅλους τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τῆς Ρώμης, ὅπως ἄλλωστε νομίζω ὅτι δὲν εἶναι οὔτε σήμερον.

Τὴν ἰδίαν ἐξήγησιν ἔχει καὶ ἡ μὴ στερουμένη θεατρικότητος γαλλογερμανικὴ συνεννόησις, τῆς ὁποίας τὴν σημασίαν ἀντελήφθησαν κατὰ διάφορον τρόπον οἱ πρωτεργάτες της, διότι καθένας ἐπεδίωκε τὴν προστασίαν τῶν συμφερόντων τῆς χώρας του, ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ προσωπικά του βιώματα εἰς τὸ πλαίσιον αὐτῆς. Διότι ἐκτὸς τοῦ Ντὲ Γκὼλ καὶ ὁ Κόνραντ Ἀντενάουερ, ὁ Ρηνανὸς Εὐρωπαϊὸς, εὗρισκε καὶ λογικὴν καὶ φυσικὴν τὴν ἀσφάλειαν πού τοῦ παρεῖχε ἡ γαλλικὴ πρωτοκαθεδρία εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τῶν ὑπερβολῶν τῆς ψυχολογίας τοῦ ἰδίου τοῦ λαοῦ του, *ὑπερβολῶν τῶν ὁποίων πικρὰν πείραν ἔχομεν ὅλοι*, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐθεώρει ὡς τὴν καλυτέραν ὁδόν, διὰ νὰ δικαιολογήσῃ ἐλευθερωτέραν καὶ περισσότερον προσηρμοσμένην εἰς τὰ ἔθνηκα του συμφέροντα γερμανικὴν πολιτικὴν. Ὁ διάδοχός του δὲν εἶναι Ρηνανός...

Ἔτσι εἶχον τὰ πράγματα. Ἀλλὰ διάφορον ὄψιν ἔπαιρνε ὁ μῦθος. Εἰς τὰς γαλλικὰς ἐκλογὰς ὁ Ντὲ Γκὼλ δὲν ἐψηφίσθη, λόγῳ τῆς δημιουργίας ἐνὸς εἴδους Λαϊκοῦ Μετώπου ἀπὸ τοὺς δυσφοροῦντας διὰ τὴν ἀμερικανικὴν πρωτοκαθεδρίαν — διότι πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι τὸ αἶσθημα αὐτὸ τῆς δυσφορίας εἶναι εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ ἐλευθέρου κόσμου ἔντονον, τροφοδοτούμενον ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα γεγονότα, ὅπως π.χ. εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸ Κυπριακὸν καὶ τὴν στάσιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς αὐτὸ — καὶ δὲν ἐψηφίσθη ἀκόμη καὶ ἀπὸ ὅλους τῶν ἀντιτιθεμένων εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἐνωσιν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολὺ ὀλιγώτεροι, περιοριζόμενοι εἰς τὸν χῶρον ἀκτινοβολίας τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Κατεψηφίσθη ὅμως ἀπὸ πολλοὺς θιασῶτας τῆς ἰδέας ὅτι εἶναι ἀνεδαφικὴ ἡ πολιτικὴ τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας — ὁ m. Francois Poncet ὠμίλησε περὶ χωριστικοῦ κινήματος — καὶ ἀπὸ πάρα πολλοὺς ὁπαδοὺς τῆς Ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης. Τῆς ἀρχῆς ἡ τοῦ μύθου, ἂν θέλετε, τῆς Ἐνώσεως. Εἰς τοὺς ὁπαδοὺς δὲ αὐτοὺς εἶχαν προστεθῆ καὶ οἱ ἀγρόται, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρησαν ὅτι βλάπτονται τὰ συμφέροντά των ἀπὸ τὴν ἀναστολὴν τῶν ρυθμίσεων πού εἶχαν ἐπέλθει διὰ τὰ ἀγροτικὰ προϊόντα. Τὸ ὠραιότερον εἶναι ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ Ντὲ Γκὼλ ἦτο ἐκείνη, πού προεκάλεσε τὰς ρυθμίσεις αὐτάς, πράγματι ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκὰς διὰ τοὺς Γάλλους, καὶ ἀκόμη ἡ ρῆξις τῆς 30 Ἰουνίου 1965 εἶχε ὡς μίαν ἀπὸ τὰς αἰτίας τὴν δυστροπίαν τῶν Ὁλλανδῶν καὶ τῶν Ἰταλῶν νὰ ἐφαρμόσουν τὰ συμπεφωνημένα πρὸς ὄφελος τῶν Γάλλων ἀγροτῶν. Οἱ τελευταῖοι ὅμως — ὅπως ὅλοι οἱ λαοὶ — τὰ ἤθελαν ὅλα δικά τους. Καὶ πρὸ παντὸς ἐζήτουν νὰ πεισθοῦν ὅτι κάποιος πταίει...

Ἡ πολιτικὴ τοῦ προέδρου Ντὲ Γκὼλ

Ἀπὸ τὴν ἀναστάτωση αὐτὴν ἐβγήκαν δι' ὅλους τὰ ἀναγκαῖα διδάγματα. Καὶ ἐξεδηλώθησαν ταχύτατα μετὰ τὴν πρόσφατον συνέντευξιν πρὸς τὸν τύπον τοῦ

Γάλλου Προέδρου και με την στάσιν του και έναντι τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς και έναντι τοῦ NATO. Ἡ πλειοψηφία τὸν ἀκολουθεῖ εἰς τὴν δυστροπίαν του έναντι τῆς ἀμερικανικῆς πρωτοκαθεδρίας. Χθὲς ἐπεδοκίμασε τὴν στάσιν του ὁ κ. Mitterand. Δὲν τὸν ἀκολουθεῖ ὅμως εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς ἐξελίξεως τῆς πολιτικῆς του έναντι τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως. Καί, φυσικά, ἐν ὄψει τῶν ἐκλογῶν τοῦ προσεχοῦς ἔτους ὁ Γάλλος Πρόεδρος συνήγαγε τὰ συμπεράσματά του. **Ἡ Κοινὴ Ἀγορὰ ἐξακολουθεῖ.** Εἶχε ὅμως ποτὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τὴν ἀνακόψῃ; Εἶμαι βέβαιος περὶ τοῦ ἀντιθέτου και τὴν βεβαιότητά μου αὐτὴν διετύπωσα εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κινήματος εἰς τὰς Κάννας τὴν 3ην Ὀκτωβρίου 1965. Τὸ NATO ἐξ ἄλλου προσβάλλεται. Ἡ μᾶλλον διὰ μέσου τοῦ NATO ἀμφισβητεῖται ἡ ἀμερικανικὴ πρωτοκαθεδρία. Καί εἰς τοῦτο εἶναι σύμφωνος ἡ πλειοψηφία τῶν Γάλλων. Καί ἔχει ἐν ὄψει ἐκλογῶν σημασίαν ἡ γνώμη τῆς πλειοψηφίας.

Ἡ παρεξήγησις ὅμως συνεχίζεται. Διότι δὲν πρόκειται μόνον περὶ τοῦ μύθου τῆς ἀντιευρωπαϊκῆς πολιτικῆς τοῦ Ντὲ Γκὼλ, ἡ ὁποία ἐπέδρασε ἤδη εἰς τὰς σκέψεις του. Τὸ θέμα εἶναι ἡ πολιτικὴ τοποθέτησις τοῦ Ντὲ Γκὼλ εἰς τὸ θέμα.

Χρειαζονται μερικαὶ ἐξηγήσεις. Διότι δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ, ὅτι ὁ ἀντι-αμερικανισμὸς ἢ ὅ,τι ὀνομάζεται ἀντιαμερικανισμὸς εἶναι φαινόμενον πού ἐκμεταλλεύεται μόνον ὁ Ντὲ Γκὼλ. Ὅποιος ἐδιάβασε τὸ περίφημον μυθιστόρημα τοῦ Morris West, *The Ambassador*, ἤμπορεῖ νὰ ἀναπαραστήσῃ τὸ δρᾶμα συνειδησεως τῶν ἰδίων τῶν ἀμερικανῶν έναντι τῆς πολιτικῆς πού ἡ ἀνάγκη πολλάκις ἐπιβάλλει εἰς τὴν χώραν τους. Διὰ νὰ μὴ ὀμιλήσωμεν περὶ τοῦ Ugly American, τοῦ πρεσβευτοῦ εἰς τὸ Μπαγκόκ, πού εἶχα τὴν διασκεδαστικὴν ἐμπειρίαν νὰ γνωρίσω προσωπικῶς. Διὰ νὰ ἴδωμεν μὲ σαφήνειαν εἰς τὸ μέλλον τῆς Εὐρώπης, πρέπει νὰ ἀναλύσωμεν χωρὶς προκαταλήψεις τὴν πραγματικότητα. Καί χωρὶς ἐπηρεασμὸν οὔτε ἀπὸ τὰς ἰδέας μας, οὔτε ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν πού ἔχομεν καθένας περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κόσμου, τῆς εἰρήνης, τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς χώρας μας. Προσωπικῶς, π.χ., πιστεύω ὅτι τὸ συμφέρον καί τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἑλλάδος εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὸν Ἀτλαντισμὸν, ὡς γενικώτερον πολιτιστικὸν φαινόμενον. *Πιστεύω δηλαδὴ εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς παρουσίας τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα.* Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μὲ ἐμποδίσῃ νὰ διαπιστώσω ὅτι τὴν Εὐρώπην, ὅπως ἄλλωστε καί τὸν κόσμον ὀλόκληρον, διατρέχει ἓνα ἔντονον ἀντιαμερικανικὸν συναίσθημα. Ἄλλ' ὀμοιάζει τὸ συναίσθημα αὐτὸ μὲ τὸ πλέγμα πού ἀνέλυσε ὁ Stendal, τῆς «ἀγάπης - μίσους» (amour · haine). Ἐνα παράδειγμα: Ὁ ἀρχηγὸς τῆς συντηρητικῆς πτέρυγος τῶν Συντηρητικῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν κ. E. Powell ἐδήλωσε προχθὲς, τὴν 7ην Μαρτίου, εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων, κατακρίνων τὴν ἀμυντικὴν πολιτικὴν τῆς ἐργατικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἐξαγγέλεται εἰς τὸ προεκλογικὸν τῆς πρόγραμμα, ὅτι ἡ πολιτικὴ αὐτὴ μόνον τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας ἐχαροποίησε, διότι δένει χειροπόδαρα τὴν Μεγάλην Βρετανίαν εἰς τὸ ἄρμα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν.

Μήπως ὅμως ὅ,τι ὀνομάζομεν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν καί τῆς προπαγάνδας

τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, «ἀντιαμερικανισμόν», εἶναι κατὰ βάσιν ἐν αἴσθημα ἐξεγέρσεως κατὰ τῆς ἰδίας μας ἀδυναμίας; Καὶ διὰ τοῦτο παρουσιάζεται περισσότερον εἰς τὰς χώρας μὲ μεγάλο παρελθὸν καὶ μὲ αὐτοκρατορικὴν δρᾶσιν. *Che non e maggior dolore quam ricordarsi dell tempo felice nella miseria*, λέγει ὁ Δάντης. *Τὸ αἴσθημα τῆς πικρίας παίρνει συχνὰ τὴν μορφὴν τῆς ἐχθρότητος*. Ὅχι μόνον εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἔθνων. Καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ἡ ἀντίδρασις ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἡγέτιδα τάξιν. Ἀκόμη καὶ ἐκεῖ, *ιδίως ἐκεῖ* ὅπου ὑπάρχει, ὅπως εἶπε προχθὲς διὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ κ. Παναγιώτης Κανελλόπουλος, παράδοσις συμπλέγματος κατωτέρω τῆτος ἐναντι τῶν ξένων. Εἰδικώτερον δὲ εἰς τὰς χώρας ὅπου ἡ παράδοσις συνδέεται μὲ τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ κάποιον ἰσχυρώτερον, ἡ ἀντίδρασις καταλήγει νὰ παίρῃ μορφὴν ἰδεολογικὴν. Εἰς τὴν χώραν μας, π.χ., εἶναι ἀντιαμερικανοὶ ὅσοι εἶναι φιλοσοβιετικοί. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀντιαμερικανισμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι πολὺ μικρότερος ἀπὸ ἄλλοῦ. Τὸν ἀνακόπτει ὁ ἀντισοβιετισμὸς, ὁ ὁποῖος συνδέεται ἀρρήκτως μὲ τὸν ἀντικομμουνισμόν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὅπου δὲν ὑπάρχει παράδοσις ἐξαρτήσεως, ἡ πλειοψηφία, ἰδίως τῶν ἡγετικῶν τάξεων, εἶναι συγχρόνως ἀντιαμερικανικὴ καὶ ἀντισοβιετικὴ.

Κατάλοιπον τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ μεγαλείου ὑπῆρξεν ἡ διδασκαλία περὶ τρίτης δυνάμεως, ποῦ ἐσημείωσα παραπάνω. Ἡ ἰδέα αὕτη ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ τὸν δεύτερον πόλεμον καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑποστηρίζεται ἀπὸ μερικοὺς, ποῦ θέλουν νὰ ἰκανοποιῦν τὸν ἑαυτὸν τους μὲ τὴν ἐπίφασιν τῆς ἀνεξαρτησίας τους, καὶ τοὺς ἄλλους μὲ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι δὲν προτιμοῦν τοὺς ἐχθροὺς τους. Καὶ ἡ ἔννοια τῆς τρίτης δυνάμεως συνεδυάσθη μὲ τὴν Εὐρώπην, *διότι θὰ προεκάλει τὸν γέλωτα* ἢ ἀξίωσις τῆς ἐφαρμογῆς τῆς εἰς ἓν μόνον κράτος. Διότι, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ τρίτης δυνάμεως, φυσικὰ ἔχομεν ὑπ' ὄψιν δύναμιν, *δηλαδὴ δέσμη μόνιμων δυνατοτήτων μακροχρονίου ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν διεθνῶν σχέσεων*, ὄχι ἀπλῶς *ικανότητα ἐκβιαστικῶν χειρισμῶν* πρὸς ἀπόκτησιν ἐπὶ μέρους ὠφελημάτων. Τέτοιους χειρισμοὺς ἔκαμε ἐπὶ μακρὸν καὶ μέχρις ὅτου ὑπέπεσε εἰς τὸ μοιραῖον σφάλμα νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας ὁ Μπενίτο Μουσσολίνι. Τὴν ἰδίαν πολιτικὴν ἀπὸ δεκαετηρίδων ἐφαρμόζει ἡ γειτονικὴ μας Τουρκία, κατὰ κάποιον δὲ τρόπον καὶ ὁ Στρατηγὸς Φράνκο. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἡ Ἰταλία ἢ ἡ Τουρκία ἢ ἡ Ἰσπανία ἦσαν ἢ εἶναι τρίται δυνάμεις. Δὲν νομίζω ὅμως ὅτι ὁ Στρατηγὸς Ντὲ Γκὼλ ἀποβλέπει εἰς τὴν δημιουργίαν τρίτης Δυνάμεως. Καὶ εἶναι *δεινὴ ἢ παρεξήγησις*. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἔχει βαθεῖαν συνείδησιν τοῦ γεγονότος ὅτι μέχρι τῆς στιγμῆς ὑπάρχουν δύο πράγματι μεγάλα δυνάμεις εἰς τὸν κόσμον, αἱ Ἠνωμένα Πολιτεῖα τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις καὶ ὅτι αἱ δύο αὐταὶ δυνάμεις, τῶν ὁποίων οἱ λαοὶ ὁμοιάζουν εἰς τὰς ἀντιδράσεις των, ὅπως τὸ ἐτόνισε πρὸ ἐνὸς καὶ πλέον αἰῶνος ὁ Tocqueville, κατ' ἀνάγκην θὰ περάσουν ἀπὸ ποικίλας φάσεις *ἐντόνου συνυπάρξεως*, τὴν ὁποῖαν ἐπιβάλλει ὄχι μόνον ὁ κάματος τῶν κατοχυρωμένων καθεστώτων, ἀλλὰ καὶ ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὴν *ἀνατέλλουσαν τρίτην μεγάλην Δύναμιν*, ποῦ θὰ ἔξῃ διὰ μίαν ἢ δύο ἀκόμη γενεὰς τὸν *δυναμισμὸν τοῦ νεοφύτου* καὶ τὸν *ἀσκητισμὸν τοῦ ἀνατροπέως*, τὴν Λαϊκὴν Κίναν.

Και βυθίζων τὸ βλέμμα του εἰς τὸ μέλλον βλέπει μεγαλύτεραν μείωσιν τῆς σημασίας τῆς χώρας του, εἰς τὴν ὁποίαν κατώρθωσε νὰ δώσῃ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ καὶ ἡ ἴδια, ἴσως οὔτε καὶ ὁ ἴδιος πῶς, μίαν ἀσυνήθη ἀκτινοβολίαν, *ἀκτινοβολίαν πράγματι αὐτοκρατορικὴν* μέσα εἰς σαφῆς δημοκρατικὸν περιβάλημα. Τὸ ἔργον εἶναι, ἀλλοίωμον, εὐθραστον καὶ ὁ χρόνος ὀλίγος. Διὰ τοῦτο ὁ Γάλλος Πρόεδρος ἐπείγεται νὰ τὸ προστατεύσῃ μὲ τὴν οικοδόμησιν τοῦ Μεγάρου τῆς Ἠνωμένης Εὐρώπης, εἰς τὴν μετώπῃν τοῦ ὁποίου θὰ εὐρίσκειται ἡ Γαλλία. Διὰ νὰ εἶναι συμφωνότερη μὲ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Ντέ Γκὼλ ἡ παρομοίωσις—διότι περὶ σκάφους ὁμιλεῖ συχνά—βλέπει τὴν Γαλλίαν ὡς Κυβερνήτην τοῦ σκάφους τῆς Ἠνωμένης Εὐρώπης.

Εἶναι ἀνεδαφικὴ ἡ ἀντίληψις αὐτή; Διατί; Ἐχῶ διαδηλώσει πολλές φορές εἰς τὴν Βουλὴν τὴν πίστιν μου ὅτι εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα ὑπῆρξαν μέχρι σήμερον τέσσαρες μόνον μεγάλοι πολιτικοί: Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Παπαναστασίου. Παρηκολούθησα τὸν τελευταῖον εἰς τὴν προσπάθειάν του τῆς θεμελιώσεως τῆς βαλκανικῆς συνεννοήσεως. Καὶ ἐνθυμούμενος εἰς τὰς λεπτομερείας τὴν ἐξέλιξιν τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς, συνάγω μερικὰ συμπεράσματα καὶ διὰ τὰ σημερινὰ γεγονότα.

Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαναστασίου ἐξετόξευσε τὴν ἰδέαν τῆς Βαλκανικῆς Ἐνώσεως εἰς μίαν λίαν ἐπικίνδυνον ἐποχὴν. Κατὰ τὰ ἔτη 1928 καὶ ἐπόμενα οἱ Σλάβοι τῶν Βαλκανίων ἦσαν ἠνωμένοι εἰς τὴν διεκδίκησιν τῆς καθόδου τῶν εἰς τὸ Αἰγαῖον, διηρημένοι ὅμως ὡς πρὸς τὴν ἡγεμονίαν ἐπ' αὐτῶν. Οἱ Βούλγαροι, ἡττημένοι δύο πολέμων, ἐνὸς βαλκανικοῦ καὶ ἐνὸς παγκοσμίου, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διεκδικήσουν φανερά τὴν ἡγεσίαν, παρὰ τὴν σοβιετικὴν ὑποστήριξιν, περιωρίζοντο δὲ νὰ ἀποτρέψουν τὴν ἐπικράτησιν τῶν Γιουγκοσλάβων. Οἱ Γιουγκοσλάβοι πάλιν, ἀπορροφημένοι εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ὑπερτροφικοῦ κράτους πού τοὺς ἔδωσαν αἱ συνθήκαι, δὲν ἐπρόβαλαν παρὰ ἐμμέσως τὰς φιλοδοξίας των. Εἶχον ἄλλωστε ὑποστῆ δύο πλήγματα ὡς πρὸς αὐτάς. Τὸ πρῶτον ἦτο ἡ ραγδαία ἀνατροπὴ τοῦ Παγκάλου, ὁ ὁποῖος τοὺς εἶχε κάμει οἰκονομικὰς μὲν κατ' ἀρχὴν, κατ' οὐσίαν ὅμως πολιτικὰς παραχωρήσεις εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τῆς ὁποίας δυστυχῶς λησμονοῦμεν καὶ σήμερον τὴν σημασίαν διὰ τὴν γιουγκοσλαβικὴν πολιτικὴν. Καὶ τὸ δεύτερον ἦτο ἡ ἀνακίνησις, ἀρχικῶς ἀπὸ τὸ σοβιετοκίνητον κομμουνιστικὸν κόμμα τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔπειτα ἡ ἀποτυχία τοῦ αἰτήματος τῆς αὐτονομήσεως τῆς Μακεδονίας, πού θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἀσκησιν τῆς πατροπαραδότου εἰς τὴν Ρωσίαν ρυθμιστικῆς πολιτικῆς ἰσορροπίας μεταξὺ Σέρβων καὶ Βουλγάρων εἰς τὰ Βαλκάνια. Οἱ Ρουμᾶνοι καὶ οἱ Τοῦρκοι, ὅσοι τούτῳ ἐβλεπαν, ἐφοβοῦντο τὸ μέλλον. Καὶ ἀπὸ τοὺς δύο *μεγάλους* Ἑλληνας πολιτικούς ὁ μὲν Πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἔκαμε τὴν *δραματικὴν στροφὴν* πρὸς τὴν Ἰταλίαν, εἰς ἀντίρροπον τῆς Γιουγκοσλαβικῆς πίεσεως, ὁ δὲ ἄλλος, ὁ Ἀλέξανδρος Παπαναστασίου, ἔρριψε τὸ σύνθημα τῆς *Ἐνώσεως τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ὡς συνόλου*, εἰς τὸ ὁποῖον, μαζί μὲ τοὺς Σλάβους, θὰ ἀνemeιγνύοντο εἰς τὰ βαλκανικὰ πράγματα οἱ Ρουμᾶνοι καὶ οἱ Τοῦρκοι. Ἀπὸ τότε ἡ Τουρκία ἐπανεῦρε τὴν θέσιν της εἰς τὰ Βαλκάνια. Δὲν νομίζω ὅτι χρειάζονται περισσότεραι ἐξηγήσεις.

Εἰς τὰς βαλκανικὰς διασκέψεις ἦτο προφανὴς ἡ διάθεσις καθενὸς ἀπὸ τούτων συνεταιίρων νὰ πιστεύη—ὄχι νὰ διεκδικῆ, ἦτο ἀκόμη ἔνωρις—ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ ἔπαιρνε αὐτὸς τὴν σκυτάλην τῆς ἀρχηγίας. Καὶ παρ' ὅσα καὶ ἂν ἐλέγαμεν καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες καὶ ὁ Ἀρχηγὸς μας—*σπανία, ἐπαναλαμβάνω, ἠθικῆ, πνευματικῆ καὶ πολιτικῆ φυσιογνωμίας ἀνωτάτης κλάσεως*—ἐπιστεύσαμεν ὅτι ἡ ἱστορία μας, ὁ πολιτισμὸς μας, ἡ ἐξυπνάδα μας καὶ ἡ ἀδυναμία μας ἀκόμη νὰ προωθηθῶμεν πρὸς βορρᾶν καὶ νὰ δημιουργήσωμεν φόβους εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους Σλάβους θὰ μᾶς ἔδιδαν τὸ προβάδισμα. Βέβαια τὸ ἴδιον ἐσκέπτοντο καὶ οἱ Ρουμᾶνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι. Διότι ἐνθυμούμαι τὸν λόγον τοῦ Κεμάλ εἰς τὴν Τουρκικὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, ὅταν μᾶς ὑπεδέχθη εἰς τὴν Ἀγκυραν τὸ 1931...

Ἡ κρίσις ἐντὸς τοῦ Ν.Α.Τ.Ο.

Ἄλλὰ δὲν ἐξηγεῖται ἡ πολιτικὴ τῶν λαῶν, οὔτε ἡ πολιτικὴ τῶν μεγάλων ἀνθρώπων μόνον ἀπὸ τὰς ἱστορικὰς των καταβολὰς καὶ τὰς ἔθνικὰς καὶ ἀτομικὰς των φιλοδοξίας. Οὔτε μόνον ἀπὸ τὰ ψυχολογικὰ κατὰλοιπα τῶν συγκρούσεων τοῦ παρελθόντος. Αὐτὰ ὅλα θὰ ἦσαν ἴσως ἐπαρκῆ, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν πρώτην προσπάθειαν τοῦ Στρατηγοῦ Ντὲ Γκὼλ πρὸς δημιουργίαν τριμελοῦς Ἀμερικανοαγγλογαλλικοῦ Διευθυντηρίου εἰς τὸ Ν.Α.Τ.Ο. τὸ 1960. Εἶχα ἐξηγήσει ἐγκαίρως τὸ πρᾶγμα μὲ τὴν μελέτην μου «*Grandeurs et misères de l' O.T.A.N*» εἰς τὴν *Revue d' Athènes* τοῦ Φεβρουαρίου 1961 καὶ εἰς τὰς *Preuves—information* τῆς 8ης Ἰανουαρίου 1961. Δικαιολογοῦν ἀκόμη ἴσως τὰ προηγούμενα αὐτὰ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Γάλλου Προέδρου νὰ ἐπιτύχη, ἐντὸς τοῦ ΝΑΤΟ, θέσιν ὁμοίαν μὲ τὴν ἀγγλικήν, ἡ ὁποία, τὸ λησμονοῦμεν συχνά, εἶναι προνομιοῦχος ἐξ ἀπόψεως ὑπαγωγῆς τῶν βρετανικῶν δυνάμεων εἰς κοινὰ ἐπιτελεῖα καὶ ὁμοιάζει πολὺ πρὸς ἐκείνην ποὺ διεκδικεῖ σήμερον ἡ Γαλλία. Δὲν δικαιολογοῦν ὅμως αἱ ἐξηγήσεις αὐταὶ μόναι τὴν ἀπότομον ἔκρηξιν τῆς παρελθούσης ἑβδομάδος, ἡ ὁποία, ὅσον καὶ ἂν δὲν ἔχη οὔτε τὴν εὐρύτητα ποῦ τῆς ἔδωσε ὁ ἑλληνικὸς τύπος, οὔτε τὴν ὀξύτητα ποῦ ἐπιστεύθη ἀπὸ τοὺς διπλωμάτας, *προθύμους πάντοτε εἰς τὴν ραστώνην τῶν ἀπλοστεύσεων*, ἔχει μεγαλυτέραν σοβαρότητα ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται. Διότι ἐμφανίζει τὴν σύγκρουσιν δύο πολιτικῶν κατευθύνσεων. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς συζητήσεως.

Ὅσοι ἔχουν διαβάσει τὸ βιβλίον μου «Ἡ Ἑλλάς καὶ ὁ Κόσμος», θὰ ἐνθυμοῦνται ἴσως ὅτι εἰς μίαν διάλεξιν ποῦ ἔκαμα εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης τὸ 1961 ἔλεγα (σελ. 348 ἐπ.) ὅτι, ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν Προεδρίαν ὁ Κέννεντυ καὶ ἔγινε ὑπουργὸς του τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης ὁ κ. Μὰκ Ναμάρ, μετεβλήθη πλήρως ἡ ἀμερικανικὴ πολιτικὴ τῶν ἀμέσων πυρηνικῶν ἀντιποίνων, ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως τοῦ ἔχθρου. Ἡ νέα γραμμὴ ἦτο πολὺ ἐλαστικωτέρα. Βάσει αὐτῆς ὁ πυρηνικὸς πόλεμος θὰ ἐξαπελύετο, μόνον ἂν ἐκινδύνευε εὐθέως ἡ Ἀμερικὴ. Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ περιφέρεια θὰ ἐνισχύοντο κυρίως μὲ κλασσικὰ ἢ στρατηγικὰ ὄπλα καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ εἶναι αἱ ἐνδιαφερόμεναι χῶρα ὀπλισμέναι μὲ δυνάμεις τοιαύτης μορφῆς καὶ μὲ ἀεροπορίαν. Αὐτὴ εἶναι μία,

άπλουστευμένη βέβαια, διατύπωσης τῆς νέας πολιτικῆς, ἡ ὁποία ὠφείλετο πρὸ παντὸς εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὸ 1960 ἡ Ἄμερική δὲν ἦτο πλέον ἐκτὸς βολῆς τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ὅπως ἦτο ὅταν ὁ μακαρίτης Ντάλλας ἠπέλπει γῆν καὶ οὐρανὸν καὶ ὕβριζε σκληρότατα ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ φίλους...

Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἐδημιούργει φοβερὰς ἀνησυχίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐτόνισα ἐπανειλημμένως τὰς ἀνησυχίας μου αὐτὰς διὰ τὴν ἰδικὴν μας περιοχὴν. Τὸ ὅτι δὲν τὰς τονίζω καὶ σήμερον ἰδιαιτέρως καὶ διὰ μακρῶν, δὲν σημαίνει *ὅτι ἔχουν ὀλιγοστεύσει*. Ἴσως ἔχουν ἀμβλυνθῆ λόγῳ τῆς ὑποστολῆς τοῦ σοβιετικοῦ δυναμισμοῦ, ἀλλὰ δὲν ἔχουν καθόλου μειωθῆ. *Καὶ διαβλέπω μὲ δέος κάθε ἐσωτερικὴν μας κρίσιν ποὺ κλονίζει τὴν χαλαράν, ἄλλωστε, φεῦ! κρατικὴν μας ὀργάνωσιν.*

Διατί θέλετε αὐτὰς τὰς ἀνησυχίας νὰ μὴ τὰς ἔχη ὁ Ντὲ Γκὼλ; Διότι τὰς ἔχει, ὑποστηρίζει διαφορετικὴν ἀτλαντικὴν—δηλαδὴ ἀμερικανικὴν—πολιτικὴν ἀμύνης τῆς Εὐρώπης. Καὶ διὰ τοῦτο ἐχάλασε τὸν κόσμον νὰ ἔχη ἰδικὴν του, ἀτομικὴν δύναμιν, *ἔσιω μικράν*. Προτιμᾷ νὰ ἐπιταχύνη τὸν ἀτομικὸν πόλεμον, νὰ τὸν ἐξαπολύσῃ πρὶν καταστραφῆ ἢ συνθηκολογήσῃ ἡ Γερμανία καὶ πρὶν καταληφθῆ ἡ Γαλλία. Καὶ φυσικὰ προτιμᾷ νὰ ἀποφύγῃ ὄχι τὸν πυρηνικὸν πόλεμον, *ἀλλὰ τὸν πόλεμον.*

Εἰς τὸ βᾶθος τῶν σημερινῶν γεγονότων ὑπάρχει ἡ διαφορὰ τῆς ἀτλαντικῆς πολιτικῆς τοῦ Ντὲ Γκὼλ πρὸς ἐκείνην τοῦ Μὰκ Ναμάρ. Ἄντι νὰ παρασυρῶμεθα ἀπὸ τὰς πρώτας ἐντυπώσεις, ἅς προσέξωμεν τί ἔγραψαν οἱ New York Times τῆς 11ης Μαρτίου: «Ὅ,τι καὶ ἂν συμβῆ, αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι πρέπει νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ ἀρνηθοῦν κάθε μεταρρυθμίσιν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ NATO, καθὼς καὶ νὰ πληγώσουν τὸν Στρατηγὸν Ντὲ Γκὼλ. Κατὰ τὰς δυσκόλους ἡμέρας ποὺ ἔρχονται, προκειμένου διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ NATO, ἡ Οὐάσιγκτων πρέπει νὰ εἶναι ἀνοικτὴ διὰ κάθε ὑπόδειξιν οἰουδήποτε μέλους τῆς συμμαχίας καὶ πρὸ παντὸς πρέπει νὰ ἀφίση ἐμφανέστατα ἀνοικτὴν τὴν θύραν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Ντὲ Γκὼλ ὤθησε μὲ τὴν πολιτικὴν του τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν πλησιέστερα ἀκόμη ἀπὸ πρὶν πρὸς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ὅ,τι ἐπεθύμει. Καὶ θὰ ἀντιληφθῆ, ἐνδεχομένως, ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία του ἔναντι τῆς λεγομένης “ἀμερικανικῆς ἡγεμονίας” καὶ τοῦ NATO θὰ τοῦ δώσῃ ὀλιγώτερα ἀπὸ ὅσα ἐφαντάζετο ὅπλα παζαρεύματος τὸν Ἰούνιον, ὅταν θὰ μεταβῆ εἰς Μόσχαν».

Εἶναι ἡ φωνὴ τῆς συνέσεως. Ὅχι μόνον ὡς πολιτικὴ συμβουλή, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνάλυσις τῆς καταστάσεως. *Μόνον οἱ ἀφελεῖς* πιστεύουν ὅτι ἠμπορεῖ νὰ λείψῃ ἡ Γαλλία ἀπὸ τὸν ἀμυντικὸν ὀργανισμὸν τῆς ἐλευθέρως Δύσεως. Ὅπως μόνον οἱ ἀφελεῖς ἐπίστευσαν ὅτι ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ οἰαδήποτε προσπάθεια ὀργανώσεως τῆς Εὐρώπης χωρὶς τὴν Γαλλίαν. Ὅπως καὶ χωρὶς τὴν Γερμανίαν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τὴν Ἀγγλίαν. *Ὅλοι εἶναι ἀπαραίτητοι εἰς ὄλους*. Καὶ ἡ ὀργάνωσις τοῦ ἐλευθέρου κόσμου δὲν συμβιβάζεται μὲ diktat. Οὔτε βέβαια τοῦ ἐνός, οὔτε τῆς πλειοψηφίας. Τὸ εἶπα εἰς τὰς 3 Ὀκτωβρίου εἰς τὰς Κάννας καί, ὅπως συνήθως, δυσηρέτησα τοὺς πάντας. Τοὺς πάντας, πλὴν ἐκείνων ποὺ δὲν εἶχαν τολμήσει νὰ ἐκθέσουν τὰς ἰδέας ποὺ ἐξέθεσα καὶ ποὺ μὲ συν-

εχάρησαν ιδιαιτέρως. Μοῦ ἐνεθύμησαν τὰ συγχαρητήρια αὐτὰ μίαν ἄλλην περιπέτειάν μου. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1950 ὠμίλησα εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπιτροπὴν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ἀπαντῶν εἰς τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Βισίνσκυ, καὶ ὑπεστήριξα ὅτι ἡ ἀνακοπὴ καὶ ἡ ὀπισθοδρόμησις τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὠφείλετο εἰς τὴν κομμουνιστικὴν ἀνταρσίαν, ἡ ὁποία προεκάλεσε τὴν ἐπικράτησιν *πνεύματος ἀντιδράσεως εἰς τὴν πλειοψηφίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.* Καὶ ὁ Βισίνσκυ ἀπήντησε μὲν ὀμιλῶν περὶ φασισμοῦ καὶ ἄλλων ἠχηρῶν παρομοίων, χωρὶς νὰ ἀναφερθῆ εἰς τὴν ἐπιχειρηματολογίαν μου, τὸ μεσημέρι ὅμως, μετὰ τὸ φαγητόν, μὲ συνήντησε τυχαίως εἰς ἓνα ἐρημικὸν διάδρομον τῶν παρατηγημάτων τοῦ Lake Success, ὅπου συνεδρίαζε τότε ὁ Ὀργανισμὸς Ἠνωμένων Ἐθνῶν, καί, πρὸς κατάπληξίν μου, ἀφοῦ ἐκύτταξε πίσω του, μὲ ἐσταμάτησε, μοῦ ἔδωσε τὸ χέρι καὶ μοῦ εἶπε εἰς ὠραιότατα γαλλικά: «Σᾶς συγχαίρω. Γνωρίζω ὅτι εἶπατε τὴν ἀλήθειαν». Καὶ ἔφυγε. Ἐφυγε, σὰν νὰ τὸν κυνηγοῦσαν. Ὅταν τὸν ξαναεἶδα εἰς τὴν συνεδρίασιν παρουσίᾳ ἄλλων, μὲ ἐκύτταξε μᾶλλον ἄγρια παρὰ ἀδιάφορα... *Αὕτη εἶναι ἡ ζούγκλα τῆς ζωῆς...*

Ὁμοσπονδία καὶ Συνομοσπονδία

Ὅλη αὕτη ἡ ἱστορία τοῦ NATO, πού μᾶς ἀπσχόλησε τόσῃ ὥρᾳ, μήπως εἶναι καὶ αὕτη σὰν τὴν ἱστορία τοῦ δελφινιοῦ, μὲ τὴν ὁποίαν ἀρχίσασμεν; Βέβαια διὰ μερικῶν εἶναι τὸ NATO ἄσχετη ὑπόθεσις πρὸς τὴν Ἐνωσιν τῆς Εὐρώπης. *Δὲν ἀνήκω εἰς αὐτούς.* Πιστεύω ὅτι τὸ NATO εἶναι μία μορφή τῆς Ἐνώσεως αὐτῆς. Δὲν σημαίνει τίποτε ὅτι ἔχει ἀτλαντικὰς προεκτάσεις. Οὔτε σημαίνει, διότι ἔχω τὴν ἀποψιν πού σᾶς εἶπα, ὅτι θεωρῶ καὶ τὴν Ἀμερικὴν ὡς Εὐρώπην. Μήπως δὲν θεωρῶ καὶ τὴν Κοινὴν Ἀγορὰν ὡς μίαν μορφήν τῆς Ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης, μολονότι δὲν μετέχει ἡ Ἀγγλία εἰς αὐτήν; Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ ἐξέλιξις τοῦ NATO θὰ ἐπηρέασῃ τὴν διαδικασίαν τῆς Ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης. Τὴν ἐπηρέασε ἤδη ἀποφασιστικῶς.

Ἡμεῖς ἐβραδυπορήσαμεν νὰ προσαρμολοθῶμεν. Πῶς τὴν ἐπηρέασεν;

Ἐξεκινήσαμεν μὲ τὰ ὄνειρα τῆς Ὁμοσπονδίας. Καὶ τὰ ὄνειρα αὐτὰ συνεκρούσθησαν βέβαια καὶ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων πού ἐκκιαγραφήσαμεν πάρα πάνω, ἀλλὰ προσέκρουσαν καὶ εἰς τὴν κατάστασιν πού ἐδημιούργησεν ἡ σοβιετικὴ ἀπειλή. Τὸ NATO προῆλθε ἀπὸ τὴν ἀπειλήν αὐτήν. Ἄλλὰ τὸ NATO ἦτο συμμαχία Κρατῶν. Καὶ δὲν ἔμπορουσε νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ὅμως πού ὁ κίνδυνος καθίσταται ἄμεσος, ὠδήγησε εἰς τὴν κινήτωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἐθνικοῦ κράτους, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι συνυφασμένη ἡ στρατιωτικὴ προσπάθεια, ἣτο φυσικὸν νὰ παραμερισθῆ τὸ ὄνειρον τῆς Ὁμοσπονδίας. *Ἐκράτησεν ὀλίγον.* Καὶ εἰς τὴν θέσιν του ἐφύτρωσαν δύο ἄλλαι θεωρητικαὶ κατασκευαί.

Ἡ μία εἶναι ἡ ὑποστηρικθῆσα ἐπιμόνως ἀπὸ τὸν κ. Hallstein περὶ ὑπερεθνικῆς ἐξουσίας τοῦ τεχνοκρατικοῦ μηχανισμοῦ τῶν διαφόρων ἐνοποιημένων κοινοτικῶν Εὐρωπαϊκῶν ὀργανισμῶν. Ἡ ἀποψις αὕτη εἶναι συνηρητημένη

μέ την οικονομικήν θεμελίωσιν τῆς Εὐρώπης. Εἶναι δηλαδή συνέπεια τῆς ἀρχῆς ὅτι προηγείται ἡ ἀνάγκη τῆς οικονομικῆς ἐνώσεως ἀπὸ τὴν ἐπιταγὴν τῆς πολιτικῆς. Μοιραίως, ὅμως, ἡ ἀποψις αὐτῆ ὁδηγεῖ εἰς κάποιαν σύγκρουσιν πρὸς τὰ κράτη, πού ἐν ἑλλείψει πολιτικῆς ἐνώσεως διατηροῦν καὶ δὲν θέλουν νὰ χάσουν τὰ δικαιώματά των.

Ἡ δευτέρα κατασκευὴ εἶναι ἡ τῆς *Συνομοσπονδίας τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν*. Ἡ συνομοσπονδιακὴ ἔνωσις εἶναι ἡ χαλαρωτέρα μορφή, *ὀργανικῆς* ὅμως ἐνώσεως. Εἶναι κάτι πλέον ἀπὸ τὴν Εὐρώπην τῶν πατρίδων, πού διεκήρυξεν ὁ Ντέ Γκὼλ ἀπὸ τὸ 1958 καὶ πρὶν ἀκόμη. Εἶναι ἔνωσις, μὲ διατήρησιν ὅμως τῶν βασικῶν στοιχείων ἐσωτερικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Κρατῶν. Ἔτσι ἄρχισε καὶ ἡ Ἑλβετία, ἡ ὁποία καὶ σήμερον λέγεται «συνομοσπονδία», μολοντί εἶναι ὁμοσπονδία. Ἔτσι μποροῦσε νὰ ἀρχίσῃ καὶ ἡ Εὐρώπη. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀντίληψιν εἶχα καταλήξει, ὅταν ὠμιλοῦσα εἰς τὸν «Παρνασσόν» τὸ 1955 καὶ ὅταν ἐδημοσίευσα τὸ βιβλίον μου «Ἡ Ἑλλάς καὶ ὁ Κόσμος» τὸ 1961 (σελ. 95 ἐπ.).

Ἄλλ' ἡ Συνομοσπονδία εἶχε ἄλλας δυσκολίας, *Πρῶτον καθ' ἑαυτήν*. Τὴν δυσκολίαν ἀφ' ἑνὸς τῆς ἀπαλλαγῆς ὑπὸ ὠρισμένης ἐκδηλώσεως τοῦ δόγματος τῆς κυριαρχίας, τῆς ὁποίας τὴν σημασίαν διογκώνει ἐκάστοτε ἡ ἐσωτερικὴ δημαγωγία, ἐπικαλουμένη τὸν ἐθνικισμὸν τῶν μαζῶν, ἐθνικισμὸν πολλακίς ἀρνητικόν, διότι εἶναι εἰς ἄλλους ἀντισοβιετικοῦ καὶ εἰς ἄλλους ἀντιαμερικανικοῦ φάσματος. Τὴν δυσκολίαν ἀφ' ἑτέρου τῆς ὀργανώσεως μιᾶς συνομοσπονδίας, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ μετέχουν μεγάλα καὶ μικρὰ κράτη, ἰσχυραὶ καὶ ὑποανάπτυκτοι οἰκονομίαι, προωδευμένοι καὶ καθυστερημένοι λαοί, οἱ ὅποιοι ὅλοι θὰ διεκδικοῦν ἰσότητά, πού δὲν δικαιοῦνται, ἢ προνόμια, πού δὲν γίνονται ἀνεκτά. *Δεύτερον* διὰ τὴν Συνομοσπονδίαν ἐδημιουργήθησαν σιγά-σιγά καὶ πρόσθετοι δυσκολίαι. Τὰς προεκάλεσε ἡ Κοινὴ Ἀγορά. Διότι συνεκρούετο πλέον ἡ ἰδέα τῆς συνομοσπονδίας μὲ τὴν ἀντίληψιν τῶν *ὑπερεθνικῶν ἐξουσιῶν*, πού εἶδομεν πρὸ ὀλίγου νὰ δημιουργῆται εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ὀργανώσεως τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ ἀπορροφᾷ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἰδέαν. Αὐτῶν τῶν δυσκολιῶν ἀμυδρὰ ἀπήχησις εἶναι ἡ σύγκρουσις τοῦ Ντέ Γκὼλ μὲ τὴν Κοινὴν Ἀγοράν. Δὲν θὰ ἐπιμείνω ἐπὶ τοῦ θέματος.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ μόνον νὰ ἀναφέρω τί εἶπα ἐπὶ τοῦ θέματος, συνηρημένου, πάντοτε κατ' ἐμέ, μὲ τὸ πολιτικόν, τὴν 3ην Ὀκτωβρίου εἰς τὰς Κάννας. Μεταφράζω ἀπὸ τὸ γαλλικόν κείμενον: (βλ. «Europe Sud Est», Δεκεμβρίου 1965):

«Δὲν εἶναι μόνον τὸ γαλλικόν πρόβλημα. Ὑπάρχει ἐν *πρόβλημα ἀγγλικόν*. Εἰσθε βέβαιοι, ἀγαπητοὶ Συνάδελφοι, ὅτι θὰ εὑρεθῇ εὐκολὰ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πού θὰ μετᾶσχη εἰς τὴν Κοινὴν Ἀγοράν, χωρὶς ἐπανεξέτασιν τῆς Συνθήκης τῆς Ρώμης;

Τρίτον πρόβλημα εἶναι τὸ *γερμανικόν*. Εἶναι λίαν ἀπίθανον ὅτι ἡ Γερμανία θὰ ἐκλέξῃ τὴν Εὐρώπην ὡς πολιτικὴν ἐνότητα, ἂν ἡ ἐνότης αὐτῆ τὴν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν στενὸν σύνδεσμον μὲ τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας. Καὶ ἀκόμη περισσότερον ἀπίθανον νὰ ἐκλέξῃ τὴν Εὐρώπην, ἂν τοῦτο σημαίη φράγμα

διὰ τὴν οικονομικὴν τῆς ἐξάπλωσιν πρὸς τὴν φυσικὴν τῆς διέξοδον, τὴν Σοβιετικὴν Ἑνωσιν».

Νομίζω ὅτι αἱ ἐξελίξεις δὲν διέφευσαν τὰς διαπιστώσεις μου. Οὔτε κατέστησαν, ἀνεξαρτήτως οἰουδήποτε ἐλιγμοῦ τοῦ Ντὲ Γκὼλ, εὐχερέστερον τὸ θέμα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως.

Πρὶν ἀλέκτωρ φωνήσῃ, προεκηρύχθησαν αἱ ἀγγλικαὶ ἐκλογαί. Καὶ τὰ μανιφέστα τῶν δύο μεγάλων κομμάτων κηρύσσονται ὑπὲρ τῆς συμμετοχῆς τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας εἰς τὴν Κοινὴν Ἀγορὰν «ἐν καιρῷ καὶ ἀφοῦ γίνουσι αἱ ἀναγκαῖαι διαρρυθμίσεις αὐτῆς». Ἡ στροφή εἶναι περισσότερον θερμὴ ἐκ μέρους τῶν Συντηρητικῶν καὶ περισσότερον ψυχρὰ ἐκ μέρους τῶν Ἑργατικῶν. Ἀνεπιφύλακτος εἶναι μόνον ἐκ μέρους τῶν Φιλελευθέρων, οἱ ὅποιοι εἶναι βέβαιοι ὅτι δὲν θὰ κυβερνήσουσι ποτέ. Φαίνεται—ἔτσι λέγουσι αἱ βυθομετρήσεις τῆς κοινῆς γνώμης, χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται τὰ ἀπρόοπτα—ὅτι θὰ νικήσουσι οἱ Ἑργατικοί. Καὶ αὐτοὶ σχεδὸν ἀποκλείουσι τὴν Εὐρώπην. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ Daily «Mirror» δὲν τοὺς ὑποστηρίζει, ὅπως ἄλλοτε, ἐκθύμως. Ἄλλ' εἶπα παραπάνω: Τὸ θέμα τῆς Εὐρώπης δὲν ἐπηρεάζει τὰς ἀγγλικὰς ἐκλογάς. Ἀλλὰ καὶ τοῦ κ. Ἐρχαρτ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ κ. Schroeder ἡ πολιτικὴ δὲν φαίνεται νὰ διαψεύδῃ τοὺς φόβους μου.

Φόβους, ὄχι. Φοβεῖται ὁποῖος βλέπει χωρὶς διέξοδον τὴν κατάστασιν. Ὅχι ὁποῖος φρονεῖ ὅτι πρέπει νὰ χαραχθῇ ἄλλη ὁδός, διὰ νὰ πορευθῶμεν πρὸς τὴν λύσιν. Διὰ νὰ ὑπηρετήσωμεν τὸ ἰδανικόν. Διότι λύσις εἶναι τὸ ἰδανικόν τῆς Ἑνώσεως τῆς Εὐρώπης. Καὶ τὸ ἰδανικόν αὐτό, ὅπως ὅλα τὰ ἰδανικά, μᾶς ἐπιβάλλει ρεαλισμὸν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἐξυπηρετήσεώς του.

Δὲν πρέπει νὰ καλύπτωμεν τὰ πράγματα μὲ τὴν συζήτησιν τῶν λεπτομερειῶν. Καὶ λεπτομέρειαι εἶναι καὶ τὸ θέμα τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων καὶ τὸ θέμα τοῦ ταμείου προστασίας τῆς ἐγχωρίου κατὰ χώρας παραγωγῆς. Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι ὀξύ. Παρὰ δὲ τὰ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων οικονομολόγων καὶ παρ' ἡμῖν ἐπίσης ὑποστηριζόμενα, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λυθῇ μὲ μίαν μονοκονδυλιάν, μὲ τὴν προτεινομένην κατάργησιν τῶν ἐπιδοτήσεων. Διότι τὸ πρόβλημα συναρτᾶται μὲ τὴν διεθνῆ κίνησιν πρὸς τὰ κάτω τῶν τιμῶν τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων, ποῦ παρακολουθεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἶναι φυσικὰ ὀξύτερον εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους οικονομίας, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ποσοστὸν τοῦ ἐκ τῆς γεωργίας ἀποζώντος πληθυσμοῦ εἶναι ὑψηλόν. Δὲν παύει παρὰ ταῦτα τὸ ἰρόβλημα αὐτό, διὰ τὸ ὁποῖον ἐφάνη ὅτι ἐκινδύνευσεν ἡ Κοινὴ Ἀγορά, νὰ εἶναι μία λεπτομέρεια. Ἀπὸ τέτοιους κινδύνους θὰ περάσῃ πολλοὺς ἡ Κοινὴ Ἀγορά. Καὶ θὰ ἐπιζήσῃ τουλάχιστον ὑπὸ τὴν σημερινὴν τῆς μορφήν, δηλαδὴ τὴν μερφήν τῆς τελωνειακῆς Ἑνώσεως. Διότι προβλέπω ὅτι διὰ μακρὰ ἔτη αὕτη θὰ εἶναι ἡ μορφή τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς, ἀναπροσαρμοζομένης μὲ ἀναθεώρησιν ἢ μὲ ἔρημ-ἢ νευτικὰς παραποιώσεις τῆς Συνθήκης τῆς Ρώμης καὶ μὲ ἐνδεχομένην ἀκόμη τότε συμμετοχὴν τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας εἰς αὐτήν. Διὰ τοῦτο φοβοῦμαι τὸ τότε συμμετοχὴν τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας εἰς αὐτήν. Διὰ τοῦτο θαυμάζω ὄχι χωρὶς ἀγανάκτησιν, διὰ τὴν ἰδικὴν μας μέλλον. Διὰ τοῦτο θαυμάζω ὄχι χωρὶς ἀγανάκτησιν, διὰ τὴν

άβελτηρίαν μας και διὰ τὴν καθυστέρησίν μας. *Διὰ τοῦτο κρούω τὸν κώδωνα κινδύνου.*

Ἐπίσης τὸ NATO θὰ περάσῃ ἀπὸ λεπτομερειακὰς κρίσεις. Ἄς μὴ τὰς ὑπερτιμῶμεν. Ἐχει καὶ αὐτὸ ἀνάγκην, ὅπως ὅλοι οἱ ὀργανισμοί, διαρκοῦς ἀναπροσαρμογῆς τῶν μέσων του πρὸς τοὺς σκοποὺς του. Ὁ γραφειοκρατικὸς ἀκίνητισμὸς δὲν ὠφελεῖ κανένα ποτέ. Ἀπλῶς καλύπτει ὑπὸ τὸν ἀγαθισμὸν τῆς καλοπεράσεως καὶ τὸν κλασαυχετισμὸν τῆς αὐτοϊκανοποιήσεως τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον διαλύσεως, *ἐκ τῶν ἔξω ἢ ἐκ τῶν ἔσω.*

Ὅ,τι ὁμως δὲν εἶναι *λεπτομέρεια*, εἶναι τὸ *βασικὸν πρόβλημα* ποῦ ἐτέθη ἐξ ἀρχῆς. Καὶ χωρὶς αὐτοῦ τὴν λύσιν δὲν ἔμπορεῖ νὰ προχωρήσῃ σοβαρῶς ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἑνώσεως τῆς Εὐρώπης. Τὸ πρόβλημα *τῆς ἱεραρχήσεως* τῶν στοιχείων τῆς Ἑνώσεως: Οἰκονομικὴ Ἑνωσις καὶ πολιτικὴ ἔνδεχομένως ἔπειτα; Ἡ πολιτικὴ Ἑνωσις πρῶτον καὶ οἰκονομικὴ ἔπειτα. Ἐξήγησα προηγουμένως διατὶ ἔπρεπε νὰ ἀκολουθηθῇ ἡ δευτέρα ὁδὸς, ἀλλὰ καὶ διατὶ δὲν ἠκολουθήθη. Σήμερον ἡ οἰκονομικὴ συνεργασία τῶν ἔξ με τὴν δορυφορικὴν σχεδὸν σύνδεσιν μερικῶν ἄλλων, ὅπως ἡμεῖς, εἶναι *πραγματικότης*. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔνωσις, εἶναι συνεργασία. Δὲν γίνεται ἔνωσις χωρὶς παράλληλον πολιτικὴν προσέγγισιν. Οἱ λόγοι εἶναι ἀπλοῖ. Καὶ εἶναι δύο:

Πρῶτον, τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα δὲν δέχονται χωρὶς πολιτικὴν ἐπιβολὴν τὴν *ἠθικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἀρχὴν τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης*. Μόνη ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἔμπορεῖ νὰ *κινητοποιήσῃ τὴν ψυχὴν τῶν μαζῶν* καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν βασικὴν αὐτὴν προϋπόθεσιν τῆς ἐνώσεως. Δὲν ἔμποροῦν νὰ ὑπάρχουν ὑποανάπτυκτοι ἔθνικαὶ οἰκονομικαὶ μονάδες εἰς μίαν Ἠνωμένην Εὐρώπην. Καὶ ἡ ἀνάπτυξις πρέπει νὰ γίνῃ με τὴν βοήθειαν τῶν πλουσιῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς, ἀλλὰ καὶ με τὸν ἐξαναγκασμὸν τῶν πτωχῶν νὰ βοηθήσουν ἑαυτοὺς, διὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ νὰ παύσουν οἱ ὀλίγοι ἐπιχώριοι ἐκμεταλλεῦναι νὰ νομίζουσι ὅτι θὰ κοροιδέψουσι τοὺς κουτόφραγκους, ἐνῶ κοροιδεῦουσιν τοὺς ἰδίους τοὺς λαοὺς των καὶ θέτουσι εἰς κίνδυνον τὸ μέλλον τῆς χώρας των.

Δεύτερον, μόνη ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἔμπορεῖ νὰ *κηρηνήσῃ* τοὺς μύθους καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν ἐκμετάλλευσιν των ἀπὸ τοὺς ὀλίγους. Ἡ ἐλευθερία τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ὁ παρεμβατισμὸς δὲν εἶναι ἰδεολογίαί, οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ καθίστανται μῦθοι. Εἰς μίαν ἐποχὴν ποῦ ἀναζητεῖται με τὸ κερὶ ἕνας ὀρισμὸς τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ δὲν εὐρίσκεται (διαβάστε, ἂν θέλετε, τὸ τελευταῖον βιβλίον ποῦ ἐξέδωσε τὸ Club Jean Moulin, le Socialisme et l'Europe), εἶναι πράγματι περιέργον πῶς δὲν καταλαβαίνομεν πολλοὶ ἄνθρωποι ὅτι καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία καὶ ὁ παρεμβατισμὸς εἶναι μέθοδοι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ βασικοῦ σκοποῦ τῆς πολιτικῆς, δηλαδὴ τῆς ἐξυπηρετήσεως τοῦ γενικοῦ συμφέροντος καὶ τῆς καλυτερεύσεως τῆς τύχης τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ τὸ γκρέμισμα τῶν μύθων αὐτῶν δὲν ἔμπορεῖ νὰ γίνῃ χωρὶς πολιτικὴν πρᾶξιν, δηλαδὴ χωρὶς πολιτικὴν συνεργασίαν. Μόνη ἡ οἰκονομικὴ συνεργασία, ἡ ἔνωσις συμφερόντων, δὲν εἶναι ἰκανὴ νὰ τοὺς γκρεμίσῃ. Διότι καὶ δὲν θέλει. Ὅπως λέγει, ἄλλωστε, ὁ καθηγητὴς André Marsal, ἡ οἰκονομικὴ ἔνωσις

τῆς Εὐρώπης δὲν ἴσχυε νὰ ἐξῆ ἀν δὲν παρακολουθηθῆ ἀπὸ πολιτικὴν πρᾶ-
 ξιν, ὡς βᾶσιν παρὰ τὴν ἀπολύτως ἐλευθέραν οἰκονομίαν. Ἄλλὰ τότε δὲν θὰ
 κατορθώσῃ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον ποὺ δημιουργεῖ ἡ ἀνάγκη τοῦ
 περιορισμοῦ τοῦ συναγωνισμοῦ. Εἶναι δὲ ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς προϋπό-
 θεσις τῆς ἐλευθέρας οἰκονομίας. Μόνον ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἴσχυε νὰ
 πειθαρχήσῃ καὶ τὰς δύο ἐκδηλώσεις τῆς συγχρόνου ἀνάγκης.

Ἐ νεοκαπιταλισμὸς

Θὰ ἐχρειάζετο ἴσως μίᾳ βαθύτερῃ ἀνάλυσις τοῦ προβλήματος αὐτοῦ.
 Τὸ μέλλον τοῦ ἐλευθέρου κόσμου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἱκανότητα προσαρμογῆς
 ποὺ θὰ δεῖξῃ εἰς τὸ θέμα τῆς συνθέσεως τῆς ἐλευθερίας μετὰ τὴν πρόοδον.
 Ἡ ἐλευθερία ἐπιβάλλει τὴν ἀναγνώρισιν εἰς τὸ ἄτομον τῆς δυνατότητος νὰ
 ἐκδηλώσῃ *καὶ εἰς τὸν οἰκονομικὴν τομέα* τῆς ἰδιαιτέρας τοῦ ἱκανότητος—
 δημιουργίας. Ὅπως ἄλλωστε καὶ εἰς ὄλους τοὺς τομεῖς. Ἄλλ' ἡ πρόοδος, ἡ
 ὁποία σήμερον ὀνομάζεται οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις καὶ δι' αὐτῆς ἐξύψωσις τοῦ
 βιοτικοῦ ἐπιπέδου ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ, ἐπιβάλλει *τὴν πειθάρχησιν* τῆς
 δυνατότητος αὐτῆς εἰς πλαίσια ἐξυπηρετοῦντα τὸ γενικὸν συμφέρον. Ἡ πει-
 θάρχησις αὐτῆ ἴσχυε νὰ ὀνομασθῆ προγραμματισμὸς, ἴσχυε νὰ ὀνομασθῆ
 καὶ σύνθεσις τοῦ γενικοῦ μετὰ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον. ἴσχυε ἀκόμη νὰ ὀνο-
 μασθῆ *προσαρμογὴ εἰς τὰ συνθήματα τοῦ καιροῦ μας*. Καὶ τὰ συνθήματα
 αὐτὰ δὲν τὰ καθορίζει καμμία ἰδεολογία, τὰ ἐπιβάλλει ἡ ἀνάγκη. Αὐτὴ ὁδη-
 γεῖ εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν μεγάλων μεγεθῶν. Δι' αὐτῆς ἀφ' ἑνὸς μὲν διευρύνε-
 ται ἡ συμμετοχὴ τῶν μαζῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, διὰ τῆς γενικεύσεως
 τῆς συμμετοχῆς τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ
 διευκολύνεται ἡ ὁμοιομορφία τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς, ποὺ ἀφαιρεῖ ἀπὸ
 τοὺς ἀσθενεστέρους τὴν πικρίαν τῆς διαφοροποιήσεως τοῦ τρόπου τῆς δια-
 βιώσεως. Καὶ βέβαια δὲν προέρχεται ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς ἐπιταγὰς ἡ ἀνάγκη
 τῶν μεγάλων μεγεθῶν. Πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς εὐρέσεως τῶν κολοσ-
 σιαίων χρηματικῶν κεφαλαίων καὶ τῶν τεχνικῶν γνώσεων, ποὺ χρειάζονται
 διὰ τὴν δημιουργίαν οἰκονομικωτέρας ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς. Στηριζε-
 ται ὁμως καὶ δικαιολογεῖται ἐκ τῶν ὑστέρων κοινωνικῶς μετὰ αὐτὰς τὰς δύο
 ἀπροσμετρήτου ἐκτάσεως συνεπειᾶς τῆς. Εἰς αὐτὸ τὸ τρίπτυχον, τῆς οἰκono-
 μικῆς ἀνάγκης, τῆς δημοκρατοποιήσεως τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῆς κοινωνι-
 κῆς ἐξισώσεως, ἐστηρίχθη ὁ νεοκαπιταλισμὸς, ὁ ὁποῖος μετέβαλε τὴν διδα-
 σκαλίαν τοῦ Μάρξ περὶ τῆς ὑποβαθρώσεως τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἰς τὴν δια-
 δικασίαν τῆς παραγωγῆς καὶ κατέστησεν ἀκίνδυνον τὸν κομμουνιστικὸν κίνδυ-
 νον. Καὶ ὁ νεοκαπιταλισμὸς, ποὺ εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν σύνθεσις τοῦ κολλεκτιβι-
 σμοῦ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν, εἶναι ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ ἀμερικανικοῦ ἔθνους,
 εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Εἰς τὴν Εὐρώπῃν, τὰ πράγματα ἐπῆσαν πολὺ πλέον στενόκαρδον ἐξέλι-
 ξιν. Ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχειρήσις δὲν ἔχει ἀκόμη τὸ θάρρος νὰ ἀποπροσωποποιηθῆ.
 Καὶ διὰ τοῦτο φοβεῖται τὸν συναγωνισμὸν, τὸν ὁποῖον ὁ νεοκαπιταλισμὸς

ἀπορροφᾶ με τὴν διεύρυνσιν τῆς λειτουργίας του. Τὸ δὲ χειρότερον εἶναι ὅτι αἱ ἴδιαι αἱ ἀμερικανικαὶ ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν δρᾶσιν των εἰς τὴν Εὐρώπῃ ὑποτάσσονται εἰς τὸ πλέγμα τῆς καθυστερήσεως. Ἡ ἀπορρόφησις π.χ. ἀπὸ τὴν General Electric τῆς γαλλικῆς Bull καὶ τῆς ἰταλικῆς Olivetti, δὲν ἔχει τὸν χαρακτῆρα τῆς merge, τῆς συγχωνεύσεως ποὺ παρατηρεῖται εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας, εἶναι καθαρὰ ἑξαγοραὶ τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν ἀπὸ τὰ ἀμερικανικὰ μεγαθῆρα. *Πταίει ἡ Εὐρώπη.* Ἀντὶ νὰ προσχωρήσῃ καὶ αὐτὴ εἰς τὰ αἰτήματα τοῦ νεοκαπιταλισμοῦ, ποὺ δὲν κυριαρχεῖται πλέον ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν ἐκμετάλλευσιν, ἀλλὰ ἐφαρμόζει, ὅτι δὲν ἐπίστευε κανεὶς ὅτι θὰ ἐφαρμοσθῆ, ὅταν τὸ προέβλεπεν ὁ James Burnham, δηλαδὴ τὴν managerian revolution, ἡ Εὐρώπη ἐξακολουθεῖ νὰ πιστεῖται ὅτι τὰ Κράτη ὑπάρχουν καὶ αἱ κοινωνίαι ζοῦν διὰ νὰ κάμνουν τοὺς πλουσίους πλουσιωτέρους εἰς βᾶρος τῶν πτωχῶν. Τὸ δὲ περιεργότερον εἶναι ὅτι, ὅπως ἔγραφε πρὸ ὀλίγου ὁ καθηγητὴς Duverger καὶ αἱ σχετικαὶ πρόοδοι ποὺ ἔγιναν—κατ' ἐμὲ ἔγιναν ὀλίγαι ἐν σχέσει με τὴν Ἀμερικὴν, τὴν ὁποίαν δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του ὁ κ. Duverger—ἐπραγματοποιήθησαν ὑπὸ τὴν ὠθησιν τῆς λεγομένης «δεξιᾶς», τοῦ Ἑρχαρτ καὶ τοῦ Ντέ Γκῶλ. Ἡ «ἀριστερὰ» ζῆ ἀκόμη εἰς τὸ νεφέλωμα τῆς οὐτοπίας, κυριαρχουμένη ἀπὸ τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τοῦ ἀντικαπιταλισμοῦ. Ὅπως ἄλλωστε καὶ ὁ Κάρλος Μάρξ εἰς τὴν ἐποχὴν του. Τὸ μόνον ποὺ κατώρθωσεν εἶναι ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ προγραμματισμοῦ καὶ τῆς προστασίας τῶν ἐργαζομένων νὰ καταργήσῃ τὸ μόνον φράγμα ποὺ ὑπῆρχεν εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀδυνάτων ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς, τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμόν. Τὸ εἶπα ἤδη τὸ 1952 εἰς τὴν Διεθνῆ Συνδιάσκεψιν Ἑργασίας.

Αὐτὴν τὴν τακτικὴν ἀκολουθοῦν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ χῶραι καὶ εἰς τὰς μεταξύ των σχέσεις. Ἐφθασαν εἰς τὴν Τελωνειακὴν Ἐνωσιν. Ἄλλ' ὅταν θέλουν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ πρόβλημα τῆς προστασίας τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων ἀπειλοῦν νὰ διασπᾶσουν τὴν Κοινὴν Ἀγοράν. Κατηγορεῖται ὁ Ντέ Γκῶλ δι' ὅλα τὰ ἀμαρτήματα. Γνωρίζει ὁμως κανεὶς ὅτι σήμερον μόνις ἀπεκάλυψεν ἡ Γερμανία ὅτι ἡ ρύθμισις τῆς ἀγορᾶς τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀγροτικῶν προϊόντων, περὶ τῆς κοινωνικῆς ἀνάγκης τῆς ὁποίας ὠμίλησα παραπάνω, θὰ τὴν ἐπιβαρύνῃ με κολοσσιαία ποσὰ καὶ διὰ τοῦτο ἀντιδρᾷ; Τί δὲ θὰ εἴπωμεν διὰ τὴν ἔναντι τῆς Ἑλλάδος στάσιν; Ἀντιλαμβάνεσθε ποῖαν δυνατότητα ἀναπτύξεως καὶ παραγωγικῶν ἐπενδύσεων θὰ εἶχεν ἡ Ἑλλάς, ἂν τὸ βᾶρος τῆς προστασίας τῶν ἀγροτικῶν τῆς προϊόντων—ὄλων ὄχι μόνον τοῦ σκληροῦ σίτου, τὸν ὁποῖον παράγομεν—τὰ ἀνελάμβανε τὸ πλοῦσιον κοινὸν ταμεῖον τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς. Δυστυχῶς, «στοῦ κουφοῦ τὴν πόρτα, ὅσον θέλεις βρόντα». Διότι, ἂν διὰ τὴν καθυστέρησιν τῆς βιομηχανικῆς μας ἀναπροσαρμογῆς πταίωμεν ἡμεῖς, εἰς τὸ θέμα τῶν γεωργικῶν προϊόντων πταίουν οἱ μεγάλοι.

Μόνον μία πολιτικὴ ἔνωσις, λειτουργοῦσα με ἄλλα κριτήρια, ἡμπορεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς ὀρθὰς λύσεις.

Ἡ σύνθεσις

Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν ὅμως δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίζωμεν ὅτι ὁ χειρότερος τρόπος ἐξυπηρετήσεως ἑνὸς σκοποῦ εἶναι ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι αἱ ἀναγκαῖαι ἔστω προϋποθέσεις πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ προηγηθοῦν. Ἔτσι, κατεβαρθρώθη τὸ αἴτημα τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως μὲ τὸ δόγμα ὅτι πρέπει νὰ προηγηθῆ ἡ οἰκονομική. Ἄς μὴ γίνῃ πάλιν τὸ ἴδιο λάθος. Ἄς μὴ ἀνασταλῆ ἡ πρόοδος τῆς οἰκονομικῆς συνεργασίας μὲ τὴν διακήρυξιν τῆς ἀληθείας, ὅτι ἔπρεπε νὰ συμβαδίσῃ μὲ αὐτὴν ἡ πολιτικὴ Ἐνωσις. Ὁ William James ἔλεγε: «Πρέπει πρῶτα νὰ συνεχίζῃς καὶ ὕστερα νὰ ἀρχίζῃς». Πρέπει νὰ προχωρήσωμεν παραλλήλως μὲν, ἀλλὰ χωρὶς ἀναστολὴν τοῦ ἤδη ἀρξαμένου ἔργου.

Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι πλέον περιττὴ ἡ παράλληλος μὲ τὸ θέμα μας συζήτησις ἂν πρέπει νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἐνωσιν ἢ νὰ ἐπιδιώξωμεν ἀμέσως διὰ τὴν οἰκονομικὴν τοῦλάχιστον συνεργασίαν ἔνωσιν παγκοσμίου κλίμακος. Ὁ Francois Perroux ὑποστηρίζει τὴν ἄποψιν αὐτὴν νομίζων ὅτι ἡ ἄρσις τῶν ἀντιθέσεων τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι εὐκολώτερη, ὅταν εἶναι εὐρύτερον τὸ πλαίσιον τῆς. Ἴσως νὰ σκέπτεται ἀκόμη ὅτι εἶναι εὐκολώτερη ἡ ἐπιβολὴ ἑνὸς προγράμματος εἰδικῶν καλλιιεργειῶν εἰς τοὺς ὑποαναπτύκτους καὶ ἀδυνάτους λαούς, πού δὲν ἔχουν τὰς ἀντιδράσεις τῶν ἄλλων, οὔτε τὴν μορφήν τῆς ἐθνικῆς ὑπερηφανείας πού ὀδηγεῖ εἰς ἀδιέξοδα, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰς ὁμάδας πίεσεως πού ἐμφανίζει ἡ δημοκρατικὴ ζωὴ τῆς Δύσεως καὶ πού ἀνατρέπει πολλάκις κάθε προγραμματισμόν. Ἄς τὰ ἀφήσωμεν ὅμως ὅλα αὐτά. Πολλὲς φορές τὸ καλύτερον εἶναι ἐχθρὸς τοῦ καλοῦ, ὅπως λέγει τὸ γαλλικὸν γνωμικόν...

Ἄς ξαναγυρίσωμεν λοιπὸν στὰ δελφίνια. *Χρειάζεται καὶ ἐδῶ ἡ σύνθεσις.* Πολιτικὴ Ἐνωσις μὲ τὴν μορφήν τῆς Συνομοσπονδίας ἀρχικῶς καὶ συγχρόνως οἰκονομικὴ ἔνωσις μὲ τὴν βάσιν ὄχι πλέον μόνον τοῦ στόχου τῆς συγχρόνως οἰκονομικῆς ἔνωσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς οἰκονομικῆς ὀργανωτικῆς ἐξισορροπήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως τοῦ ὅλου εὐρωπαϊκοῦ χώρου, μὲ βάσιν τὴν *ἀλληλεγγύην τῶν λαῶν.*

Αὕτῃ εἶναι ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ προβλήματος τῆς Εὐρώπης. *Ἡ πρὸς αὐτὴν τὴν σύνθεσιν θὰ πορευθῶμεν, ἢ θὰ ναυαγήσωμεν. Ἀλλὰ δὲν θὰ ναυαγήσωμεν.*